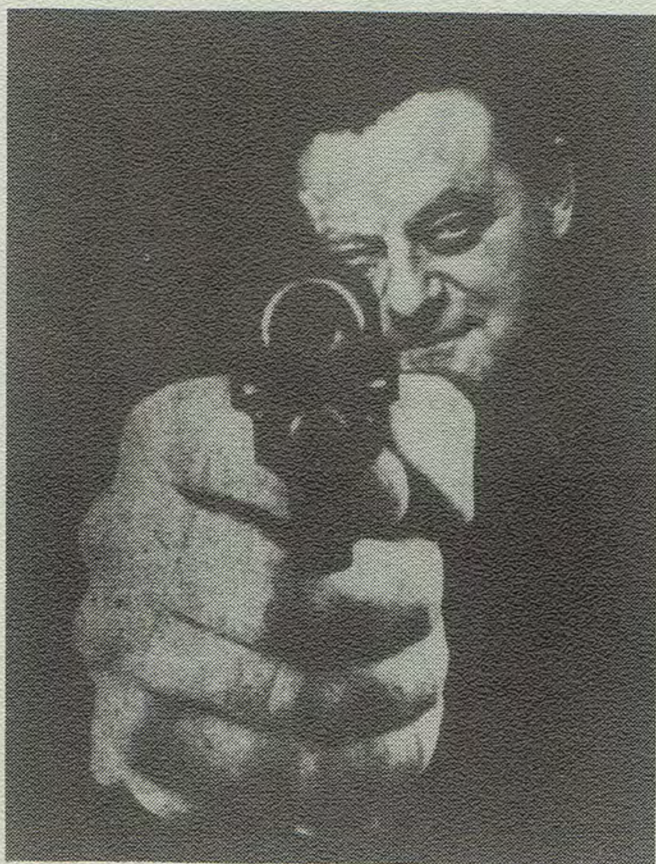
DUITSLAND

DE AS 23

DE AS

anarcho-socialisties tijdschrift

Vierde jaargang, nr. 23 - september/oktober 1976

De As verschijnt tweemaandelijks en is een gezamenlijke uitgave van Pamflet en RAM.
Jaarabonnement: ƒ 10; los nummer ƒ 2/dubbelnummer ƒ 3.50.
Bestellen door storting op giro 255 38 50 t.n.v. Pamflet, Groningen.

Redaktie-adres: Stichting uitgeverij RAM, Stadhouderslaan 40. Rotterdam-12 (010 - 224331).
Administratie-adres: Stichting Pamflet, pb 1333, Groningen.
Redaktiekollektief: Boudewijn Chorus, Anton Constandse, Wim van Dooren, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Arthur Mendes-George, Wim de Lobel, Simon Radius, Hans Ramaer, Lenicka Roozendaal.
Verder werkten mee: Leonie Kwakkelstein, Hein van Schendel (illustraties).

DE DUITSE RECHTSSTAAT IS OVERLEDEN

Het begrip rechtsstaat is een burgerlijk-demokratiese kwalifikatie voor een staat met een grondwet of konstitutie die a. vaste voorschriften bevat voor de overheid (het staatsapparaat) om tegenover de burgers op te treden; b. de burgers enige onvervreemdbare grondrechten garandeert en c. een scheiding van machten verzekert: wetgeving via een parlement - staatsoptreden op grond van de wet - een onafhankelijke rechtelijke macht. De duitse rechtsstaat heet een aanvang genomen te hebben met de in 1949 in werking getreden Grondwet van de duitse Bondsrepubliek. Op papier heeft de Duitse rechtsstaat in deze zin inderdaad bestaan.

De vrienden van Duitsland, uiteraard allereerst de kampioenen van de spoedig daarop geforceerde koude oorlog, hebben ons sindsdien stelselmatig willen doen geloven dat de duitse rechtsstaat ook metterdaad een feit is gebleken. Daaraan was in de westerse ideologie immers "starke Bedürfnis": de rechtsstaat Bondsrepubliek als "Teilordnung" (van de -alleen in revanchistiese illusies- voortbestaande grootstaat Duitsland) moest etalage van de demokratie zijn in de

"voorwaartse verdediging" tegen het kommunisme. Maar diezelfde koude oorlogs-teorie kwam al spoedig in ernstige botsing met de principes van de rechtsstaat: als eerste sneuvelde het ("onvervreemdbare"?!) grondrecht dat "niemand wegens zijn politieke denkbeelden benadeeld of bevoordeeld mag worden". Weliswaar had de duitse grondwet in art. 18 al een uitnodigende deur opengezet tot "Beseitigung" van alle essentiële politieke grondrechten als deze "zum Kampfe gegen die freiheitliche Grundordnung" werden aangewend (1) maar het zou nog tot 1954 duren, voordat op grond van dit artikel kon worden opgetreden. Er was volgens de regels van de duitse "Gründlichkeit" eerst nog heel wat wetgevende arbeid te verzetten voordat de Kommunistische Partei Deutschlands uiteindelijk in 1956 voor "Verfassungswidrig" (= in strijd met de grondwet) kon worden verklaard. Maar toen gebeurde het dan ook volgens dezelfde Gründlichkeit met terugwerkende kracht tot 1949! De KPD was in feite van begin af verboden geweest, van 1951 af strafbaar (toen onder meer de paragrafen 90 en 129 over "Kriminelle Vereinigung" in de afdeling "Misdrijven en overtredingen tegen de Openbare Orde" van het duitse strafwetboek werden opgenomen) en van 1956 af vervolgbaar (op grond van jurisprudentie van de duitse Hoge Raad, het Bundesverfassungsgericht). Wie tot dan toe, met gesloten ogen voor alle obstruksies van ook de geringste vervolging van ex-nazies, het geloof in een duitse rechtsstaat had weten te bewaren moest zich nu óf bekeren óf een nieuwe rekbare interpretatie van het begrip aanmeten. En voor zover dat laatste mocht zijn gelukt zal de rekbaarheid ook de doorvoering van de Notstandsgesetze in 1967 hebben overleefd, alsmede sinds 1972 de Extremistengesetze, 1975 de Terroristengesetze en 1976 de Maulkorbgesetze; jazeker, de rechtsstaat is van elastiek! We zetten het ene grondrecht na het andere overboord, hoe durft u dan van politiestaat te spreken meneer Wielek? (2) Rechtsstaat zegt uw partijgenoot Van der Stoel! En daarmee uit. Angst is de moeder van de Porscheleinkast.

DUITSE JUSTITIE

"De ogen van de wet zitten in het gezicht van de heersende klasse", schreef Ernst Bloch (3), al was het al zolang bekend als er justitie is. Zomin als Kerk, Leger, Politie neutraal zijn, zomin zijn Justitie, Recht en Staat dat. Maar met zo'n analyse kunnen we nog niet alle verschijningsvormen van de justitie ontleden. En met name op het vlak van grondrechten als vrijheid van meningsuiting, politieke organisatie, het recht op een fair proces (een verdachte is onschuldig tot het tegendeel gerechtelijk bewezen is), onafhankelijke rechtspraak, vrije advokatuur, -dus op het vlak van de toetsstenen der burgerlijke rechtsstaat- is een goed begrip van de justitiële hantering moeizaam te verwerven. Want zaken hieromtrent worden behandeld door de politieke strafjustitie onder het monopolie van de 3e Strafsenaat van het Bundesgerichtshof, waardoor we te maken hebben met een buitengewone aard van jurisdiksie binnen de burgerlijke klassejustitie. Een rechtsspraak, die heel wat metoden heeft ontwikkeld om de eigen (burgerlijke) legaliteit te ignoreren. Op het gebied van het politieke strafrecht moet deze justitie, alleen al op grond van het soort zaken dat ter beoordeling staat, zich biezonder inspannen om de schijn op te houden dat het hier om berechting door een onafhankelijke rechterlijke macht gaat. Zelfs onder het fascisme hebben de duitse gerechtshoven zich die inspanning getroost. Hoewel de toen hoogste instantie, het Volksgerichtshof, ook de minste resten van de rechtsstaats-maskerade aan de laars lap-

te en de justitiële schijn door totalitaire mystifikaties (Volk, Gemeinschaft, Führer, Blut und Boden) verving, werden toch nog 26.000 doodvonnissen in straf- en militaire rechtszittingen gefabriceerd op formele grond van strafrecht en strafprocesrecht, ook al waren de desbetreffende wetboeken officiëel buiten werking gesteld! (4) Dit vasthouden aan de formaliteiten maakte het uiteindelijk mogelijk om vrijwel het gehele justitiële apparaat zonder veel veranderingen in de Bondsrepubliek over te nemen. De enkele processen tegen nazi-rechters eindigden hetzij met vrijspraak (bijv. in het geval van Blutrichter Rehse) hetzij met seponering (Hoffmann). Andere lichten uit de voormalige nazi-rechtsmacht bezetten intussen opnieuw zetels in de hoogste gerechtelijke organen, zoals de genoemde 3e strafsenaat BGH (Scharpenseel), het Bundesverwaltungsgericht voor onder meer hoger beroep in Berufsverbot-zaken (De Chapeaurouge, die onder Hitler de Rassengesetze voorbeeldig toepaste) en uiteraard het hoogste hof, Bundesverfassungsgericht (Geiger, voorheen Officier van Justitie bij NS-Sondergerichte). Dit soort lieden weet zich in geval van onraad tevens gedekt door nog hogere ex-nazies in de regeringen van de bondsstaten (bijv. de kampioen van de jacht op terroristen in Baden-Würtemberg, Filbinger). Nee, er was geen begin na 1945.

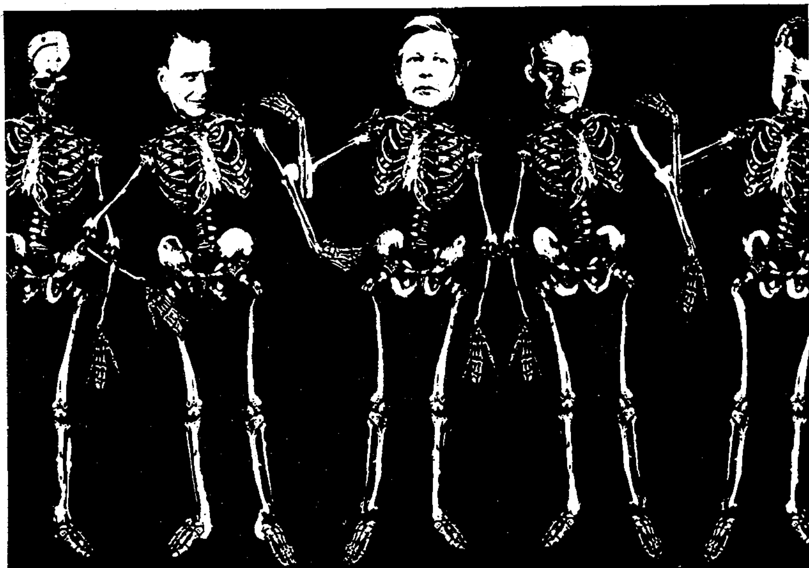
DUITSE WETGEVING

Het grootste deel van de onderhavige strafwetgeving waarin het politieke strafrecht werd vastgelegd is in 1950 ironies genoeg aangezwengeld door een wetsontwerp van de SPD. Dat ontwerp van afgevaargigde Greve had overigens goede bedoelingen. In de Bondsdag stelde Greve bij de presentatie dat essentiële posities in de politieke, ekonomiese en wetenschappelijke sektor van het naoorlogse Duitsland opnieuw door voormalige nazies werden bezet. Dat kwam hem onzindelijk voor en hij diende daarom een "Gesetz gegen die Feinde der Demokratie" in. Een storm van nieuw patriottisme kwam over hem heen. Eén afgevaardigde evenwel begreep welke afschuwelijke vergissing Greve had begaan: de KPDer Fisch betoogde, onder eenzelfde verwijzing naar de invloed van de gehandhaafde nationaal-socialisten, dat zo'n wet alleen al omdat de term "vijanden van de demokratie" veel te algemeen gehouden was (nu: "verfassungswidrig"/"verfassungsfeindlich") in de handen van degenen, tegen wie het gericht was, niet tot beveiliging maar tot bedreiging van de demokratie zou worden: "deze wet zal niets anders opleveren dan bescherming van de geheiligde orde van het eigendomsprivilege, bescherming van het systeem, van de werkeloosheid en van de oorlog, -om de eenvoudige reden dat niets in het karakter van deze reaksionaire staat is veranderd...". En reeds in het verbeterde ontwerp sneuvelde de verbale anti-fascistiese stootrichting, onder invloed van de Korea-krisis, het begin van de koude oorlog die neofascisten voor kommunisten deed inruilen wanneer het om vijanden van de staat ging. Heel anders georiënteerde ontwerpen kwamen nu aan bod. En aangezien het fundamentele karakter van de duitse samenleving zich niet had veranderd, was het alleen maar vanzelfsprekend dat ook het karakter van de machtsmiddelen niet fundamenteel verschilde na de restauratie van de burgerlijke heerschappij.
De nieuwe ontwerpen in de sfeer van het politieke strafrecht (hoogverraad, staatsondermijning) zijn dan ook onbeschaamd gebaseerd op zowel wetten en verordeningen van de op dit terrein uiterst gespecialiseerde nationaal-socialisten als noodverordeningen die aan het eind van de Republiek van Weimar (1931/32) werden uitgevaardigd,

aangevuld met jurisprudentie van het Reichsgericht. De uiteindelijke tekst van de wetgeving op grond van deze ontwerpen bevat nota bene letterlijk aan de wetgeving van het Derde Rijk ontleende passages. De voorbereider was Ministerialrat Schafheutle, referendaris op het Bondsministerie van Justitie (1951) en het zal in deze kontext geen verwondering wekken dat de man in 1933-34 had zorggedragen voor aanpassing aan de naziwetgeving van de nu opnieuw aangepaste paragrafen inzake land- en hoogverraad en gedurende de oorlog Regierungsrat op het Reichsjustizministerium was. Schafheutle werd bij de wetgeving voor de nieuwe demokratiese Bondsrepubliek bijgestaan door een omvangrijke Strafrechtskommission. Van de 23 leden van die kommissie waren er 16 met een onbetwist bruin verleden (onder hen: Rotberg, Baldus, Kanter, Scharpenseel, Weber, Börtzler, Jagusch; -de meesten kregen vroeg of laat zitting in de Kommunistenjacht-Centrale, de 3e strafsenaat). Op grond van hun stukje wetsarbeid werden tussen 1951 en 1961 meer dan 150.000 justitiële en polititiële onderzoeken verricht, tussen 1960 en 1966 nog eens 2.453 personen wegens landverraad en staatsondermijning veroordeeld (gegevens Bundesjustizministerium). Op grond ook van deze wetten en hun hedendaagse aanpassingen, met name paragraaf 129 (oprichting/lidmaatschap/ondersteuning van een kriminele vereniging) zijn tot nu toe de meeste gevangen leden en sympatisanten van de Rote Armee Fraktion veroordeeld, althans "inhaftiert" (en hoe). Tenslotte ontspringen ook de andere hier te bespreken gelegenheidswetten (Radikalenerlass/Extremistenwet, Verteidiger Ausschluss Gesetz/Terroristenwet en de Verfassungsfeindliche Befürwortung von Straftaten/Muilkorfwet) aan het noeste basiswerk van Schaftheutle & kompanen.

VERSTERKING VAN DE STAAT

Alvorens over te gaan tot bespreking van de nieuwe interpretaties van die walgelijke zin voor orde waarop de hypoteek van zes miljoen vergaste joden rust (5), eerst enige globale opmerkingen over de achtergronden en het klimaat van de "Neue Grundordnung" die zich sinds de restauratie allerwegen manifesteert. De herordening van de duitse samenleving gehoeft op zichzelf geen verwijzing naar zijn schandelijk verleden, ook al wordt ze gedekt door justitiële, politiële en militaire machtsgroepen die het élan van weleer uit ervaring kennen en hun revanchisme vrijelijk kunnen botvieren op dat deel van de jonge duitse generatie dat niet bereid is in deze rankunes op deze wijze in de rangen te worden ingelijfd. Het is natuurlijk niet toevallig dat degenen die gewend zijn, zoals Franz Josef Strauss, zich te beklagen over de voortdurende opdieping van alte Fehler, ook juist degenen zijn die ën door hun aanwezigheid ën door hun handelen -zowel politiek als ekonomies!- de vergelijking met het nazisme onontkoombaar maken. Reeds "unter uns" geldt dat, getuige bijvoorbeeld de al her en der uit de duitse media gecensureerde slotstrofe van een gedicht van de toch gematigde Alfred Andersch: "het nieuwe koncentratiekamp/staat al in de steigers/de radikalen zijn uitgesloten/van overheidsbetrekkingen/zij zijn dus opgesloten in het kamp/voor elk streven naar omwenteling/van de maatschappij/de natie/is weer verdeeld/in bewakers/en bewaakten/ zoals toen/de geur wordt sterker/de geur van een machine/die gas produceert".
Wanneer in dezen dan ook gereageerd wordt met "dat zijn oude koeien" moet hier gesteld worden dat de voornaamste legitimatie van de bepaald niet welkome vergelijking juist ligt in het feit dat de duitse machthebbers sinds '45 niet anders gedaan hebben dan deze uit de

sloot te halen, -en dat dagelijks opnieuw doen. Zo wordt je eenvoudig geen keus gelaten. Het Majdanek-proces (6) heeft dit jaar nog eens ultima ratio duidelijk gemaakt hoe demonstratief-schoftig de zuivering in Duitsland uiteindelijk achterwege is gebleven. Inmiddels is trouwens ook weer gebleken hoe terecht onze herinnering (7) aan het SS- en SA-verleden van Bernhard von Lippe was.
Welke zijn dan de symptomen die de BRD weer verdeelt in bewakers en bewaakten? Daarvoor moeten we eerst zien naar die staatsinstituties die ook naar buiten toe onderdrukking & geweld vertegenwoordigen: de politie en het militaire apparaat. In 1972 (8) werd in de duitse Bondsdag (het nog altijd door SPD-FDP gedomineerde parlement; maar de feitelijke parlementaire macht ligt allang bij de Bondsraad, waarin CDU-CSU de meerderheid hebben, en het konservatieve Konstitutionele Hof in Karlsruhe) een eerste programma voor de "Innere Sicherheit" aangenomen. De eerder in De As uitgebreid beschreven (9) jacht op de RAF en haar "Helfer-helfers" vormde schijnbaar aanleiding, althans gunstig klimaat voor een onaangevochten doorvoering van dit program. Op grond van dit binnenlandse remilitariseringsplan, volgend op de volledige uitbouw van de Bundeswehr - het duitse leger- (8) sinds 1955, en de in 1975 doorgevoerde "blitzgesetze" na de moord op de hogerechter Drenkmann beweren sommige minder-geïnformeerden wel, dat de RAF de schuld van de repressie in de BRD heeft. Dat is al te simpel. De RAF is ontstaan als reaksie op de onderdrukking van het duitse studentenprotest der late jaren zestig. Met bruut geweld waren vreedzame experimenten keer op keer verstoord door politie & justitie: er bleef welhaast geen andere dan een vruchtbare voedingsbodem voor harde aksies over. De Notstandsgesetze, die het mogelijk maken bij een wat uitgebreide staking in de BRD alle demokratiese verworvenheden op te schorten en in te wisselen voor staatsbevoegdheden die die van de Gestapo benaderen, hadden al ver vóór het ontstaan van de RAF de ware aard van de autoritaire staat ontmaskerd (1965-67). De ongenuanceerdheid van de staatsre-

pressie heeft zelf de gewapende strijd opgeroepen en tot dwangmatig voorspelbaar gevolg van de vroegtijdige versterking van de jonge en onevenwichtige duitse staat gemaakt.
Wanneer daarbij het staatsapparaat en de gelijkgeschakelde duitse (Springer-)pers het zo hebben weten voor te stellen dat de RAF niet gevolg maar oorzaak van die versterking was, dan zijn we ook op het vlak van de misleidende propaganda weer thuis bij leermeester Goebels. Want wie de feiten kent en het histories verloop ervan laat zich niet door het opzettelijk verwisselen van aanleiding, oorzaak en gevolg in de luren leggen. De revanchistiese elementen in de Duitse Bondsrepubliek hebben evenwel dankbaar gebruik gemaakt van het optreden van de RAF en onder het mom van terroristenbestrijding de meest monsterlijke maatregelen -die aantoonbaar al jaren in de portefeuille zaten- sneller dan ooit kunnen verwerkelijken. Ook zonder de RAF zou dat echter zijn gelukt, -we denken daarvoor slechts aan de Rijksdag-brand in 1933.
Eerder dan wettelijke maatregelen is het voor de zich versterkende staat nodig, dat zij kan beschikken over een loyale, gezaggetrouwe en tevreden binnenlandse politiemacht. De uitrusting van de duitse politie is die van een burgeroorlogsleger (19). Een leger bovendien dat in hektiese haast is uitgebouwd. In 1975 waren er 30% meer Polizisten in de BRD dan tien jaar eerder. Die 30% is een demografies gekorrigeerd percentage, dus rekening houdend met bevolkingsgroei e.d. Eind 1975 waren er 19.000 Kripoangehörige (Kriminalpolizei), 130.000 Schutzpolizisten (gewone politie) en 3.000 Bahnpolizisten (verkeerspolitie voor de autobanen). Daarnaast werd tussen 1972 en 1975 de Bereitschaftspolizei (gekazerneerde reservepolitie) van 18.000 tot 22.000 man opgevoerd. Het binnenlandse veiligheidsprogram van 1972 ("Zum Schutz der Einrichtungen des Staates und seiner demokratischen Grundordnung") voorzag behalve in fikse financiële uitbouw de Kripobegroting werd verdubbeld, die van de Schutzpo verdrievoudigd) ook in de oprichting van nieuwe speciale politiekommando's zoals de Mobile Einsatz Kommandos (MEK, in de volksmond: Mach es Kurz) voor de terreurbestrijding. Bovendien werden de taken van de Bundesgrenzschutz,-douane, drasties uitgebreid en gericht op binnenlandse veiligheid. Ook de BGS kreeg een Sondereinheid voor de terreurbestrijding. Deze Grenzschutzgruppe 9 werd september 1972 mobiel, beschikt over 188 man waarvan 57 scherpschutters uitgerust met automatiese wapens en nachtdoelvizieren; 36 chauffeurs met 11 onopvallende grijze Mercedessen 280/350 staan tot hun beschikking, alsmede 6 piloten en 3 helikopters, die deze troepen in 45 minuten naar elke plek in de BRD kunnen brengen. Standaardwapen van de GSG-9 is het machinepistool HK 5,9 mm, ook bij de Kripo in zwang. Kosten van uitrusting van deze eenheid: ca: 20 miljoen DM.
Na de Drenkmann-moord en de dood van Holger Meins in 1974 kregen de havikken in de staatspolitie hun kans: law & order minister Genscher zag zijn speciale beschermelingen promotie maken: Horst Herold werd hoofd van de duitse federale recherche, het Bundes Kriminal Amt. Voorheen nog tegengewerkt en geïsoleerd door kollega's kreeg Herold vrije hand om de grootste versterkingsoperatie van het duitse staatsgeweld-apparaat sinds de nazies uit te voeren. Speciale "T" (Terrorisme) Einsatz/Überfall Kommandos à la Noske en Himmler werden ingesteld en uitgerust onder leiding van tweede Genscher-troef Gerhard Boeden, die 180 elite-specialisten in opsporing kreeg toegevoegd en voor DM 2 miljoen aan hypermoderne opsporingsapparatuur.
In 1969 beschikte het BKA nog over DM 22 miljoen en een staf van 900 man. Onder Herold: DM 137 miljoen en 2200 man. Hij installeerde

een kompleet gekomputeriseerd dokumentatiecentrum met een systematiese kriminologie-grafie apparatuur voor de administratie van 1,7 miljoen archiefakten en 3 miljoen indexkaarten inzake "politieke misdaad", alsmede 5 miljoen foto's en vingerafdrukken, met een soort karakerologieën van geregistreerde verdachten: strafregister en krimineel archief in één. Eenzelfde modernisering en versterking was weggelegd voor de duitse veiligheidsdiensten, waaronder de Verfassungsschutz, die in één klap DM 7,2 miljoen extra kreeg toegestopt. Na de Lorenz-ontvoering in 1975 werden talloze volmachten (zoals schieten-om-te-doden) aan de gezamenlijke korpsen verstrekt. Sindsdien mogen huiszoekingen zonder huiszoekingsbevel en bei Nacht und Nebel plaatshebben. Dikwijls worden de bewoners daarbij naakt tegen de muur gezet, met machinepistolen bedreigd -ook als er kinderen bij zijn. Na de Lorenz-ontvoering werden in Berlijn in drie dagen tijds 79 woningen aldus doorzocht. Daarbij werden twee kommunes van jongeren door telkens 300 man politie in gevechtstenue bestormd en de inboedel moedwillig geruïneerd. Het neveneffekt dat van zulk optreden uitgaat -naast intimidatie ook kriminalisering en stelselmatige verdachtmaking- is enorm. Zo is het ook bedoeld.

EXTREMISTENWET

De onderliggende reden van deze staatsversterking en met name van het uitgekiende spionage- en registratiesysteem is in onthullende omvang aan het licht getreden bij de uitvoering van een ander dekreet uit 1972, het Radikalen-erlass, dat met andere nieuwe paragrafen onder de verzamelnaam Extremistenwet tot de huidige Berufsverbote heeft geleid. Het Radikalenerlass is nu exakt een jaar geleden officiëel gelegaliseerd. Een golf van wantrouwen en het kontroleren van de politieke gezindheid vanuit een antikommunistiese hysterie in de geest van McCarthy heeft zich van de BRD meester gemaakt. De voor deze extremistenwet direkt verantwoordelijke SPD wil het inmiddels doen voorkomen alsof door hun wetgevende aktiviteit in dezen een nog ernstiger soort van Berufsverbot dat de CDU-CSU in petto zou hebben is voorkomen (zoals de linkervleugel -wat heet- van de SPD heeft opgeroepen toch vooral SPD te stemmen om te voorkomen dat Franz Josef aan de macht komt). Niets is echter minder waar: de geschiedenis wordt weer subtiel vervalst. Want de werkelijke aanleiding voor het Radikalenerlass was, dat de Senaat van de Hanzestadt Hamburg, die sterk SPD-georiënteerd was, zich in 1971 bedreigd voelde door aksies van de linkervleugel in de SPD en met name van de daarmee nauw verbonden Gewerkschaft Erziehung und Wissenschaft, de vakbond voor onderwijzend personeel. Deze was de laatste jaren sterk geworden: in 1970 kregen ze voor een demonstratie zo'n 5000 leraren de straat op. Gebleken was bovendien dat 78% van de leden instemde met het middel van de waarschuwingsstaking. Om dit radikalisme in te tomen en de uitbarsting ervan vóór te zijn besloot de senaat een oude bepaling over uitsluiting uit overheidsdienst op politieke gronden te effektueren. Toen dit een storm van protest veroorzaakte, zocht de senaat steun bij de andere deelstaten en de Bondsregering. Deze namen in januari 1972 een aantal besluiten, waarop het Radikalenerlass werd gebaseerd. In deze zogenoemde Januar-Beschlüsse is voor het eerst het begrip Verfassungsfeindlich gehanteerd. Dit is geen juridies begrip, aangezien de Duitse wet alleen onderscheid maakt tussen Verfassungsgemäss en Verfassungswidrig en het oordeel daarover bovendien overlaat aan het Bundesverfassungsgericht. Hier ligt de bron van de nu vigerende willekeur: de rechter maakt naar believen uit wie of wat een vijand van de demokratie is. De gevol-

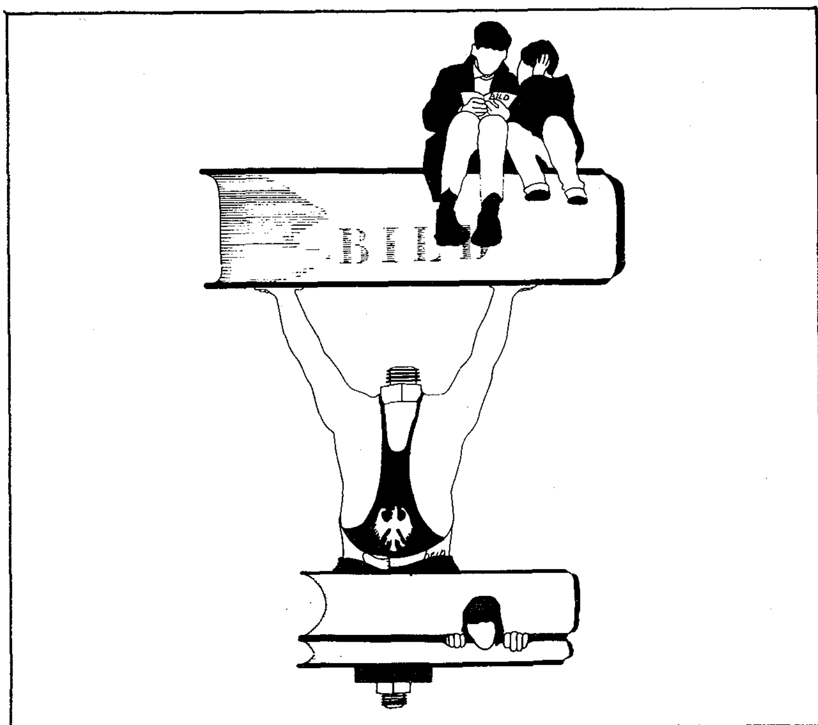
gen zijn inmiddels ruimschoots bekend: de bevolking van de BRD wordt grootscheeps doorgelicht, de toegang tot zelfs de gewoonste overheidsdienst (schoolpersoneel, machinist bij de staatsspoorwegen, PTT etc.) is versperd wanneer je sinds 1965 (toen de registratie begon) enigerlei rode sympatie hebt beleden. De weerslag op het maatschappelijke leven (ook in niet-overheidsgebonden funksies kom je na een officiëel Berufsverbot vrijwel niet meer aan de slag) is enorm. Zo is het ook bedoeld.

TERRORISTENWET

De Drenkmann-moord heeft de duitse staat ook het mom opgeleverd om een hele rits maatregelen, aanvankelijk bekend geworden als Lex RAF, uit te vaardigen die het recht op een fair proces, op principieel onschuld-vermoeden, vrije keuze van verdediging en vrije advokatuur fundamenteel aantasten (11). Wat deze grondrechten te maken hebben met terrorisme-bestrijding (want aldus werd de Lex RAF uitdrukkelijk gepresenteerd door minister van justitie Vogel) is op het eerste gezicht niet duidelijk. De reden ligt in het opgewekte klimaat van haat en verdachtmaking tegen de linkse verdedigers van de RAF. De radeloze staatsinstanties hebben deze advokaten sinds 1972 stelselmatig tot medeplichtigen gebrandmerkt en het zover weten te krijgen dat iedereen geloofde dat zij verantwoordelijk waren voor de voortzetting van de gewapende strijd in de BRD, omdat ze de oude konneksies en kanalen van de gevangen RAF-leden in stand zouden houden. Het cynisme ten top: de aan de voortdurende vernietigingsstrategie van de staat blootgestelde RAF-kern in Stuttgart-Stammheim beheerste vanuit de martelkamers nog altijd de voortgaande stadsguerilla!
Sindsdien kunnen advokaten ēn verdachten van hun (eigen) proces worden uitgesloten op willekeurige gronden. Dit is inmiddels op grote schaal het geval (12). Bovendien is het wettelijk kader geschapen voor de sinds 1972 bestaande praktijk van kontrole op het briefverkeer tussen advokaten en kliënt, invallen op advokatenkantoren, inbeslagname van processtukken, achterhouden van processtukken en dossiers over de verdachten, belemmering door voortdurende aanhouding en achtervolging van advokaten. In voorbereiding zijn nu bovendien maatregelen die ook het mondelinge kontakt tussen advokaat en verdachte aan kontrole onderhevig moeten maken. De rechtsstatus van verdachte is in de BRD een farce geworden.

MUILKORFWET

Tenslotte is begin 1976 ook het grondrecht van de vrijheid van meningsuiting aan banden gelegd. De bepalingen die deze wet vormen stellen het pleiten voor omverwerping van de heersende orde, in bijzonder gewelddadige omverwerping, strafbaar. De praktijk wijst inmiddels uit dat ook hier een enorme willekeur het Duitse rechtsstelsel is binnengeslopen: affiches en politieke brochures zijn onderworpen aan het oordeel van de Duitse rechter, die de term "befürworten" (pleiten) naar eigen behoefte kan interpreteren. De talrijke nazi-geschriften die nog altijd in de BRD worden verspreid zijn geen onderwerp van diskussie. Dat het manifest Ontwerp Stadsguerilla van de RAF of het minihandboek van Carlos Marighela in de BRD niet meer te krijgen is, dat is evenwel niets nieuws. Alweer sinds 1972 is het stelselmatig in beslag genomen, evenals een aantal andere uitgaven. Aan de bestaande situatie heeft de wet hoogstens het mechanisme van de preventieve censuur (schrappende redaksies en uitgevers) toegevoegd.

Van een rechtsstaat kan in de BRD geen sprake meer zijn. Essentiële grondrechten zijn niet alleen daadwerkelijk met voeten getreden, maar nu ook wettelijk aangetast. Een dergelijke ontwikkeling, in kombinatie met een allerwege manifeste restauratie in andere sektoren van de duitse maatschappij, mag niemand nog bagatelliseren zonder medeplichtig te worden. De angst, dat de BRD te gronde zou gaan aan infiltratie door kommunisten -waarmee Westeuropa zijn bufferzone tegen het oostblok zou verliezen- is geen reële verklaring van de achtergrond van deze situatie. De analyse die de RAF (13) geeft -de BRD onmisbare voorpost van het Amerikaanse kapitaal ter kontrole van het europese kontinent- is waarschijnlijker. Zoals Chili rustig en stabiel dient te zijn als basis voor de uitbuiting van het Zuidamerikaanse achterland, zo dient de BRD een voorbeeldige orde te handhaven om de ongestoorde woekering van de dollar in dit deel van de wereld te garanderen. De vlag der demokratie, het masker van de rechtsstaat dient daarbij zolang mogelijk behouden te blijven. Maar als het moet zullen ook die fetisjen, inkluis het parlementaire bestel, opzij geschoven worden.
In Duitsland zal de fantasieloze Gründlichtkeit de grootste belemmering blijken te vormen voor de totstandkoming van een open en werkelijke vrije samenlevingsvorm. De atmosfeer is er politiek labiel, de uitzichtloosheid van de jonge generatie in het Duitsland waar de staat weer Wezen is in plaats van apparaat, waar de verschillen tussen SPD en CDU te verwaarlozen zijn, waar de duitser weer Untertan in plaats van Mitbürger dreigt te worden, waar welvaart, bezit en eigendom een ideologie apart vormen, deze uitzichtloosheid

zal slechts weg weten te vinden in datgene wat de staat nu juist beweert te bestrijden. De loyaliteitsverklaring aan de staat, trouw aan de grondwet = trouw aan de staat, is opnieuw tot fatsoensnorm gepromoveerd. De volledige omkering van het begrip rechtsstaat is een feit geworden, het is niet langer een instrument tot bescherming van de rechten van de burger, maar op zich rechtsgoed geworden ter verdediging tegen de burger die de staat kritiseert: een subtiele transformatie van het recht op verzet wanneer de staat zich tezeer in het leven van de burgers mengt.
De banden die de duitse regering zo zorgvuldig onderhoudt met regimes van landen waar dat staatsbegrip al even geperverteerd is (Spanje, Zuid-Afrika, Chili, Brazilië) passen in dit beeld, zoals de druk die de BRD op Nederland uitoefent om "aan de NATO-verplichtingen te voldoen" en geen bezuinigingen in de defensie aan te brengen. En de veroordeling van de Nederlander Harm Dost in de BRD voor aktiviteiten op Nederlands grondgebied laten zien dat dit hegemoniebegrip door Duitsland reeds geëxporteerd wordt als een voorbeeld.
"Een voorbeeld stellen is een kombinatie van het geloof dat men het monopolie van het gelijk heeft en de macht om anderen daarnaar te doen handelen. Het is de officieel gesanctioneerde arrogantie, en in dit geval: het herstel van de duitse maat van alle dingen" (14).
-Vervallen wij weer in de illusie ongestoord en vreedzaam te kunnen voortleven terwijl zich bij de buren de "geur van een machine" verspreidt?
Boudewijn Chorus

NOTEN

(1) Zie hierover Mr. P.J. Boukema "Enkele aspekten van de vrijheid van meningsuiting in de Bondsrepubliek en in Nederland", Polak & Van Gennep, A'dam 1966, p.p. 18 e.v. (2) In zijn artikel "De BRD op weg naar een politiestaat", De Gids 3/1976. (3) Ernst Bloch "Naturrecht und Menschliche Würde", Berlin 1961. (4) Deze en volgende gegevens zijn te vinden in "Dokumente und Analysen zur Politischen seit 1945", Merve Verlag, Berlin 1975. (5) "Notstand? Notstand!", Ulrike Meinhof in Konkret 18/1960, herdrukt in "Dokumente einer Rebellion", Hamburg 1972. (6) "Het proces-Majdanek: een neonazistiese demonstratie, vermomd als rechtsgeding", Vrij Nederland 8.5.76. (7) De As 19, blz. 19. (8) Over de remilitarisering en de herbewapening van Duitsland zie "Holger, der Kampf geht weiter!" p.p. 337 e.v., Gegendruck, Gaiganz 1975. Ook het hoofdstuk "Verboden bewapening/Gifgas voor de Bundeswehr" in "Ongewenste reportages" van Günter Wallraff, Van Gennep, A'dam 1976. Zie ook: De Groene-special 8.9.76, "De lange kerels marcheren weer", p.16. (9) De As 13, "Over de RAF" p.p. 18-27. (10) Informations Dienst zur Verbreitung unterbliebener Nachrichten, nr. 119, Frankfurt 3.4.1976. (11) Zie voor details "Politische Prozesse ohne Verteidigung", vooral de bijdragen van Croissant en Groenewold. Wagenbach, Berlin 1976. Ook: "Die Einschränkung der Verteidigung im Strafprozess", Hamburg 1976. (12) Zie bijvoorbeeld de chronologie in "Politische Prozesse" (11), vertaald opgenomen in het Info nr. 1 van Medies Juridies Komitee Politieke Gevangenen, Utrecht 1976. (13) In "Interview met de RAF", Pamflet, Groningen 1975. (14) Hofland in de Haagse Post 21/1976.

Voor bijdragen in de kosten van de verdediging van politieke gevangenen in de BRD bestaat een Rechtshilfefonds. U kunt hieraan bijdragen via het Medies Juridies Komitee, Postbus 14056, Utrecht. Giro 3416201.

Het okt.nr. van "Ars Aequi" bevat een uitgebreid artikel over de juridiese aspekten van het afsterven van de duitse rechtsstaat.

HET SUB-IMPERIALISME VAN DE BRD

De verkiezingen in de Westduitse Bondsrepubliek hebben enige weken van spanning veroorzaakt, hoewel al spoedig door opinie-onderzoeken bekend was, hoe de kaarten lagen: de regerende coalitie zou stemmen verliezen, maar de oppositie, de christelijke CDU-CSU kon niet rekenen op een volstrekte meerderheid. En zo kwam het ook uit, zodat de belangstelling ineen plofte, bij wijze van anti-klimax. Er veranderde voorlopig niets. In de Bondsdag (Tweede Kamer) had de koalitie nog slechts een meerderheid van acht stemmen. Maar in 1969 was ze er ook pover aan toe geweest. Ze had toch 1972 gehaald, en bij die verkiezingen had de zogezegd "socialisties-liberale" regering haar positie verbeterd. Er zijn dus kleine veranderingen in de onderlinge verhoudingen mogelijk, maar de stagnatie is kenmerkend. Voor de goede orde worde vermeld, dat de SPD 42,6 % der stemmen kreeg (verlies van 3,2 %) de liberale FDP 7,9 % (verlies van 0,5 %) en de christendemokratiese combinatie CDU-CSU 48,6 % (winst 3,9 %).

Indien men zou kunnen afgaan op een veronderstelde "klassebasis", en aannemende dat de SPD - ook zonder werkelijk socialisties te zijn - het meest de belangen verdedigt van de loontrekkenden en van de vakbeweging (de DGB, met 7,5 miljoen leden vrijwel in een monopoliepositie) dan had de SPD een volstrekte meerderheid moeten verkrijgen, namelijk de stemmen van allen die in loondienst staan. Wat was er de oorzaak van, dat zovele werknemers op de CDU-CSU hebben gestemd, terwijl de politiek van deze kombinatie zuiver kapitalisties is, zelfs militaristies en ingesteld op de koude oorlog? Het kan zijn dat een stukje christelijke ideologie nog in het spel was. Er waren geestelijken, die - zoals in Passau agressief tot uiting kwam - de gelovigen aanrieden tegen de socialisten en liberalen te stemmen, omdat die hadden bijgedragen tot de verruiming van de mogelijkheden tot abortus. Maar van veel betekenis kan deze faktor niet zijn geweest, want een onderzoek wees uit, dat er weinig christenen tegen toepassing van abortus waren.
Er was een andere oorzaak voor het verlaten door werknemers van een "proletariese" positie. De SPD zelf, met behoud van de bedrieglijke naam "socialisties", had daar reeds jaren mee afgerekend, goed gezien al in 1914, bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog. Voorzover het begrip "arbeidersklasse" nog in zwang was, had dit voornamelijk betrekking op de konkrete materiële belangen van hen, die hun arbeid verkochten aan de eigenaren of de beheerders van de produktiemiddelen. De privé-eigendom op zichzelf werd reeds lang niet meer betwist, en de klassestrijd betrof ook geenszins de socialisatie der bedrijven. Met aanvaarding van het kapitalistiese patroon der maatschappij trad men feitelijk in de korporatieve orde, gebaseerd op de samenwerking van "bourgeoisie en proletariaat", twee benamingen die haar oorspronkelijke betekenis begonnen te verliezen. Deze orde lag verankerd in de Welfare State, de verzorgingsstaat, die

immers ten doel had klasse-botsingen te voorkomen. En omgekeerd had die "sociale staat" weer behoefte aan de bestendiging van het korporatieve ideaal.
Op deze basis echter worden de klasse-verschillen niet principiëel verwerpelijk geacht, al behoren ze gematigd te worden. En evenmin de standenverschillen, die voortkomen uit onderscheid in opleiding, inkomen, woonwijken enz. Al sinds tientallen jaren is uit het proletariaat de groep van werknemers ontstaan, die zich niet meer willen vereenzelvigen met het "proletariaat", die zichzelf beschouwen als onmiddellijke assistenten van de bourgeoisie, zij het in uiteenlopende rangen. Dat "de ideologie van de heersende klasse de heersende ideologie" is in een gekonsolideerd kapitalisme, kan iedereen ook zonder Marx en Marcuse konstateren. Dan echter splitst het kapitalisme - als produktiewijze en als vorm van civilisatie - een volk in een reeks van min of meer bevoorrechte standen, en verdeelt het zo ook de arbeidersklasse. De "proletariese solidariteit" is slechts een term. Er ontstaan arme en welvarende loontrekkers, die zich niet meer met elkaar identificeren.
Bij de verkiezingsstrijd in Zweden, Duitsland, Amerika is de "ruk naar rechts" mede een gevolg van het feit, dat de hoger geplaatste werknemers geen volgens hen drukkende belastingen meer willen betalen, voor kollektieve voorzieningen, uitkeringen, bijstand en dergelijke, die de laagste standen het meest ten goede zouden komen. (Dit is overigens geenszins een wet van Meden en Perzen, omdat de bourgeoisie en de middenklassen de middelen hebben gevonden, om die belastingen grof te ontduiken, miljoenen-subsidies te krijgen voor hun bedrijven, en te profiteren van de sociale verzekeringen!) de ekonomiese krisis heeft deze tendens versterkt: de last der werkloosheid en der werkverschaffing weegt te zwaar - zo heet het - voor nog bevoorrechte standen van werknemers, of kapitalisties denkende kategorieën, die de lokroep volgen van de CDU-CSU (of hier van de VVD) die minder lasten voor kollektieve voorzieningen eisen en hogere persoonlijke inkomsten. In Duitsland was lange tijd de liberale FDP een uitwijkcentrum voor dergelijke groepen. Haar verbond met de SPD was een typiese konsolidatie van de burgerlijke Welfare State. Maar de opposante CDU-CSU kan natuurlijk méér kritiek uitoefenen en meer privé-voordelen eisen.

EKONOMIESE EXPANSIE

Men moet zich deze stand van zaken bewust zijn om te begrijpen hoezeer de grote partijen - en een ontzaglijke meerderheid van het westduitse volk - zich identificeren met het kapitalistiese systeem. Dit nu is tot een der ekonomiese wereldmachten geworden, onmiddellijk vergelijkbaar met dat van de Verenigde Staten en daarmee onlosmakelijk verbonden. Het valt niet meer te ontwarren, hoeveel amerikaans kapitaal belegd is in de Bondsrepubliek en hoeveel duits kapitaal in Noord-Amerika. Maar er zijn wel allerlei blijken van een verbluffende duitse ekonomiese en politieke expansie in de schaduw van het imperialisme der Verenigde Staten. Wat het gemiddelde levenspeil aangaat komt West-Duitsland op de vierde plaats (na de V.S., Zweden en Zwitserland) maar dit is niet kenmerkend voor de macht van de westduitse bourgeoisie, die op de tweede plaats in de wereld staat: haar deviezenvoorraad bedraagt 88 miljard mark (2,5 maal zo veel als die van de V.S.) en haar mogelijkheden om te lenen en te investeren zijn dus ongewoon groot. De handelsbalans is aktief, met een fantasties overschot van ... 47 %. In de Europese Gemeenschap vervaardigt de Bondsrepubliek alleen 40 % van alle staal

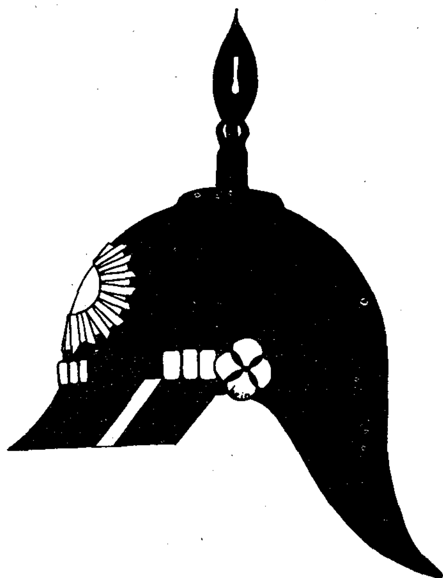
en elektroniese produkten, 50 % van alle auto's en 65 % van de chemiese fabrikaten. Bij de oorlogsindustrie zijn - direkt en indirekt - een half miljoen werknemers betrokken. Aangezien in een kapitalistiese maatschappij het kapitaal zichzelf aanzwengelt, en de rijken steeds rijker plegen te worden, zijn de akkumulatieve en konsentratie van eigendom in de Bondsrepubliek formidabel. Er zijn zes multinationale bedrijven van duitse aard, die in de Bondsrepubliek een monopolistiese positie hebben. 79 % van de mijnbouw, 71 % van de autoproduktie, 68 % van de olieverwerking, 64 % van de scheepsbouw, 62 % van de chemie worden gekontroleerd door telkens één "holding-company".
Waarheen gaat de stroom van kapitaal, belegd of geleend, en van filialen der konserns? Bijvoorbeeld naar Zuid-Afrika, waar sinds 1952 is geïnvesteerd voor 3.500 miljoen mark, terwijl duitse bedrijven wapens leveren (vaartuigen, mijnen, elektroniese en kodesystemen, geschut) en apparaten met systemen voor het winnen van kernenergie, dus (door de produktie van plutonium) van atoombommen. Nog aanzienlijker zijn de beleggingen in Brazilië, vooral in de staat Sao Paulo, waar het veelsoortige duitse bedrijfsleven onderafdelingen heeft gevestigd. Evenals in Zuid-Afrika wordt hier geprofiteerd van de rechteloosheid der arbeiders en de schandalig lage lonen. Aan Brazilië worden bovendien voor 14 miljard mark aan reaktoren voor kernenergie en kernwapens geleverd. Elders in Zuid-Amerika is de duitse expansie ook opmerkelijk. De CDU heeft zich al - met Amerikaanse deelneming - in 1962 in Chili achter de christendemocraat Frei geplaatst, die met duits en amerikaans geld in 1964 president werd, zodat Allende toen werd verslagen. Na het parlementaire bedrijfsongeval van 1970, waardoor Allende president werd, heeft dezelfde kombinatie van dat ogenblik af de staatsgreep voorbereid, die op barbaarse wijze in september 1973 slaagde. De Braziliaanse militaire junta was hierbij evenzeer betrokken als de CIA, de amerikaanse en de duitse multinationals. Drie enorme banken houden thans Pinochet overeind: Bank of Amerika, Banco do Brasil en de Deutsch-Südamerikanische Bank.
Naast Zuid-Afrika en Zuid-Amerika moet als expansie-gebied Zuid-Europa worden genoemd. Het is helemaal geen wonder, dat bekend is geworden dat de Beierse katholieke Strauss hechte relaties onderhoudt met de Griekse militaire kringen, die de junta hebben gedragen. Maar in Italië wordt het atlantiese imperialisme evengoed verdedigd door de koalitie van SPD en FDP. In augustus 1974 verleende West-Duitsland aan de italiaanse regering een krediet van vijf miljard mark, met een deel van de italiaanse goudschat als onderpand. In september van dit jaar 1976 liep de krediettermijn af zonder dat Italië het bedrag kon terugbetalen. Maar deze zomer deed zich de mogelijkheid voor, dat de italiaanse ko-munistiese partij (met 33,5 % der stemmen) in de regering opgenomen zou moeten worden. In juni spraken, op een financiële topkonferentie in Puerto Rico, Amerika, Duitsland, Engeland en Frankrijk daarover hun veto uit. (Van niet-inmenging gesproken!) Op 18 juli onthulde Helmut Schmidt, dat geen kredieten of faciliteiten meer aan Italië verleend zouden worden, als daar kommunisten in de regering zouden worden opgenomen. Met andere woorden: Italië zou de vijf miljard mark moeten terugbetalen, wat een volkomen bankroet zou betekenen. Geen italiaanse politikus kon daaraan denken, ook geen kommunist.
De enorme duitse beleggingen in het fascistiese Spanje, en het duitse ijveren om dit op te nemen in de EG, behoeven geen toelichting. De belangen bij Portugal - waar de Bondsrepubliek over een vliegba-

sis in Beja beschikt - zijn al niet geringer. Als alternatief voor de diktatuur is indertijd de socialist Soares in reserve gehouden, een beschermeling van de SPD, die in 1972 zijn partij vormde ...in West-Duitsland. Zolang kommunisten in de regering in Lissabon werden geduld, weigerde Bonn alle kredieten. Willy Brandt, Helmut Schmidt en Leber (defensie) - duitse socialisten dus - hebben van april 1974 tot november 1975 (het doorslaan van de kontrarevolutie, wat leidde tot het premierschap van Soares in 1976) geintervenieërd in de portugese politiek ten gunste van het privé-kapitaal, Amerika en de NAVO. Ze kwamen pas met een krediet van 70 miljoen over de brug toen de "ruk naar rechts" zeker was.
Nog een enkel woord over de duitse ekonomiese expansie in alle landen van Oost-Europa door deelneming in staatsprojekten en handelskredieten. In 1974 nam de handel met de Sowjet-Unie toe met 63 %. De kommerciële betrekkingen met de DDR waren verleden jaar uitgegroeid tot een omvang van 7,4 miljard mark. In de Sowjet-Unie is het duitse bedrijfsleven betrokken bij de winning van aardgas en olie, die vervoerd worden door omvangrijke naadloze buizen (duits patent) naar West-Duitsland. Dit is bij het projekt geïnteresseerd voor een bedrag van 2,3 miljard mark.

VERKIEZING ZONDER KEUZE

Van hoe weinig betekenis is het wie in zulke omstandigheden in Bonn regeren! De drie grote partijen - die trouwens één koalitie vormden van 1965 tot 1969 - zijn alle de zaakwaarnemers van het kapitalistiese systeem, dat zich heeft ontwikkeld tot een atlanties subimperialisme. Militair bezien zijn zulke, van de Verenigde Staten afhankelijke sub-imperia Brazilië, Zuid-Afrika, Perzië, Indonesië en... West-Duitsland. Met 500.000 soldaten, versterkt door 200.000 Amerikanen, en een militaire begroting van bijna 32 miljard, is de Bondsrepubliek het plechtanker bij uitstek van de NAVO. Maar een overzicht van de ekonomiese expansie en de financiële macht maakt duidelijk, hoezeer deze planmatig gemobiliseerd zijn voor het atlantiese imperialisme onder leiding van de Verenigde Staten. Dus in Zuid-Afrika, Brazilië, Zuid-Europa, terwijl we nog geen gewag maakten van andere werkterreinen, zoals het Midden-Oosten (met Perzië) en Zuid-Oost-Azië (met Indonesië) om maar niet te spreken van de duitse investeringen in alle landen van de eigen atlantiese wereld. Er bestaat weinig twijfel dat de meerderheid van het westduitse volk deze nationale herrijzenis ondersteunt en begroet. Om de financiële baten der internationale exploitatie, natuurlijk. Maar ook onder de indruk van het duitse prestige in de wereld. Op de achtergrond staat zelfs het verlangen, de oostduitsers in te lijven om de duitse herrijzenis te vervolmaken. En aan deze wens geven de CDU-CSU (vooral Franz Josef Strauss) meer uiting dan de regering, die haar formele relaties met Oost-Europa moet ontzien. Met name Strauss laat niets na, om de onzinnige verdenking uit te spreken, dat de socialisten agenten zouden zijn van Oost-Europa. Maar hij kon dit straffeloos doen door te spekuleren op het nationale gevoel en de begeerte, de DDR te annexeren. Hij heeft in een berucht boek zelfs voorgesteld van West-Europa één superstaat te maken met eigen kernwapens, in staat een ultimatum te stellen aan Moskou om de DDR af te staan, op straffe van oorlog. Alsof Europa die zou overleven ! Het is bedroevend, dat zulk een politikus kan fungeren als leider van een der vier grote partijen (CSU) en dit geeft aanleiding te vrezen voor "een nieuw Duits gevaar".

Anton Constandse.

een dringende oproep

De afgelopen maanden hebben wij flink wat bijdragen ontvangen voor ons steunfonds. Maar helaas betekent dat niet dat we nu op rozen zitten. De stijgende oplage van ons blad - hoe gelukkig we daarmee ook zijn - brengt vanzelf hogere kosten met zich mee. Om telkens enige duizenden exemplaren te kunnen drukken en verzenden, is veel geld nodig. Bovendien hebben wij samen met de ons simpatieke vrijdenkersorganisatie De Vrije Gedachte een gloednieuw adresseerapparaat aangekocht, zodat onze kas weer een angstige leegte begint te vertonen. In verband met de gestegen kosten en de door staatssekretaris Van Hulten (nota bene PPR) aangekondigde portoverhoging voor drukwerk, zijn we gedwongen de abonnementsprijs met ingang van volgend jaar te verhogen tot 12 gulden. Losse nummers gaan in 1977 een rijksdaalder kosten. Opnieuw moeten we de lezers daarom oproepen ons steunfonds niet te vergeten. Stort tegelijkertijd met de betaling van het abonnementsgeld 1977 (binnenkort ontvangt u daarvoor een akseptgiro) een bijdrage in ons steunfonds (giro 2553850 ten name van Pamflet, Groningen met vermelding "steunfonds De As"). Ook namen en adressen van mogelijke belangstellenden voor ons blad blijven welkom. Onder meer dankzij de verspreiding van proefnummers is het aantal abonnees de afgelopen maanden flink toegenomen.

Nogal wat van deze nieuwe abonnees blijken geïnteresseerd te zijn in oude, reeds uitverkochte afleveringen. Daarom lijkt het ons nuttig een aantal artikelen uit de eerste drie jaargangen van De As in boekvorm uit te geven. Aan de lezers vragen wij dringend welke artikelen zij gebundeld willen zien en in welke mate zij belangstelling hebben voor een dergelijk boekje dat rond 7 gulden zal gaan kosten. Reakties, bij voorkeur zo snel mogelijk aan het redaktie-adres van De As, Stadhouderslaan 40 te Rotterdam.

DUITSLANDS GREEP NAAR KERNWAPENS

Ruim een kwart eeuw geleden maakte de wereld kennis met de rampzalige gevolgen van een kernexplosie, In augustus 1945 veegden amerikaanse atoombommen de japanse steden Hirosjima en Nagasaki van de kaart. Daarmee toonde Amerika aan dat het de overwinnaar en Duitsland de verliezer was geworden in de wedloop om het atoomwapen. Wat Nazi-Duitsland niet gelukte, heeft de Bondsrepubliek inmiddels volbracht. Duitsland, met zijn enorme industriële potentieel en technologiese kennis is nu in staat kernwapens te produceren en waarschijnlijk zijn ze al geproduceerd. Want niet alleen kunnen de internationale verdragen die de produktie van kernwapens moeten verhinderen, gemakkelijk ontdoken worden, er is ook een veel eenvoudiger weg: die van de kernenergie. Kernreaktoren voor de opwekking van energie en kernwapens vormen immers een siamese tweeling en het lijkt dan ook niet toevallig dat juist de BRD een fervente supporter van kernenergie is.

Een van de hete hangijzers in de naoorlogse internationale politiek is steeds de herbewapening van Duitsland geweest. Deze remilitarisatie paste volledig in de atlantiese koudeoorlogsstrategie die erop gericht was (en is) het sovjet-blok te omklemmen. In 1949 vond de oprichting van de Noordatlantiese verdragsorganisatie (NAVO) plaats, het westerse bewapeningsverdrag waar de pasgevormde BRD voorlopig buiten bleef. Maar West-Duitsland nam een zodanige strategiese positie in dat het niet lang duurde voordat de weg naar herbewapening was vrijgemaakt. In 1955 werd in Parijs door Frankrijk, Italië, Engeland, de Benelux en de BRD de Westeuropese Unie gevormd en werd de BRD ook lid van de NAVO. Volgens het verdrag van Parijs verplichtte de BRD zich geen kernwapens of onderdelen daarvan te vervaardigen, hoewel de Bundeswehr wel vrijelijk kon oefenen met de amerikaanse atoomwapens die op westduitse bodem waren opgeslagen. Niettemin bleef de BRD konsekwent streven naar een officiële vinger aan de atoomtrekker. Vooral defensieminister Strauss verkondigde in de jaren 50 keer op keer dat de BRD zonder eigen kernwapens een tweederangsmogendheid zou blijven. In de jaren 60 ontstond het plan een speciale NAVO-atoommacht in het leven te roepen, waarover alle lidstaten zouden kunnen beschikken. Uiteraard was de BRD een heftig voorstander van deze zgn. multilateral force (MLF), maar gelukkig is een dergelijke atlantiese kernmacht er door tegenstellingen binnen de NAVO niet gekomen.

Naast het streven om in NAVO-verband een eigen kernmacht te ontwikkelen, heeft West-Duitsland al in een vroeg stadium oog gehad voor de mogelijkheden die kernenergie op dit punt te bieden heeft. Het kan niet genoeg benadrukt worden dat de kernenergie slechts een nevenprodukt is van de kernsplijtingstechnologie en dat eerst na 1945 de civiele toepassingen van de kernfysika onderwerp van studie geworden zijn. In het midden van de jaren 50 lanceerde de amerikaanse president Eisenhower het zgn. atomen-voor-de-vrede-plan, een programma dat de toepassing van kernsplijting voor energie-opwekking in

de wereld moest bevorderen. In wezen was dit programma een poging om de overtollige voorraden uranium die Amerika voor zijn kernwapens had geproduceerd tegen dure dollars aan het arme Europa te verkopen, want tegelijkertijd werd er van amerikaanse kant zorgvuldig voor gewaakt dat de technologie van die uraniumproduktie amerikaans monopolie bleef.

In 1938 was het twee Berlijnse wetenschappers gelukt uraniumatomen te splijten. Beide natuurkundigen overzagen op dat moment nauwelijks de konsekwenties van hun experiment, dit in tegenstelling tot twee Hamburgse kollega's - Harteck en Groth. Zij behoefden weinig te doen om rijksmaarschalk Goering van het belang van deze atoomsplijting te overtuigen. Vanaf begin 1939 werkten Harteck en Groth met kredieten van de Wehrmacht aan de ontwikkeling van het kernsplijtingsprocedee. Ook andere duitse natuurkundigen werden ingeschakeld met het doel een kernwapen (aanvankelijk 'uraniumbom' genoemd) te vervaardigen. Na de inval in Tsjecho-slowakije werden de Boheemse uraniummijnen door de Wehrmacht bezet, maar om dit uraniumerts in een explosief te kunnen toepassen, was zwaar water nodig, dat uitsluitend in Noorwegen geproduceerd werd. Vlak voor de duitse inval in Noorwegen werd het zwaar water echter naar Frankrijk en vandaar naar Amerika getransporteerd. Nazi-Duitsland stond nu voor het probleem dat bij gebrek aan voldoende zwaar water het uraniumerts eerst een speciale bewerking moest ondergaan. Een van de belangrijkste interessen van Harteck en Groth werd dan ook het bewerken ofwel verrijken van uranium. Alle aandacht richtte zich op een verrijkingsmetode die we nu als het ultracentrifugeprocedee kennen.

Koortsachtig werd in de oorlogsjaren aan de ontwikkeling van de ultracentrifuge gewerkt, maar de duitse wetenschappers waren niet in staat enkele belangrijke techniese problemen op te lossen. Ook de hulp van een aantal nederlandse natuurkundigen, onder wie de huidige Leidse hoogleraar Kistemaker, mocht niet baten. Hitlers geheime wapen bleef onvoltooid.
Na de oorlog werd het werk aan de ultracentrifuge in het geheim voortgezet. Groth experimenteerde onder de vleugels van het westduitse industriekonsern Degussa rustig verder en Kistemaker ging met steun van de nederlandse overheid en het nederlandse bedrijfsleven door met zijn onderzoek, dat in het Amsterdamse laboratorium voor fundamenteel onderzoek der materie (FOM) werd verricht.
In de jaren 50 begon West-Duitsland als zoveel andere europese landen aan de bouw van kernreaktoren voor energie-opwekking en het moet gezegd worden dat de BRD erin geslaagd is om op dat terrein een opvallende plaats in te nemen. Momenteel zijn er in West-Duitsland tien kerncentrales in bedrijf en zijn er twintig centrales in aanbouw of in bestelling. De Westduitse nukleaire industrie (Siemens en AEG, die gezamenlijk de Krafwerk Union gevormd hebben) is na de Amerikaanse giganten Westinghouse en General Electric de belangrijkste leverancier van kerncentrales ter wereld geworden en het enige probleem dat de BRD tot voor kort nog dwars zat, was het feit dat Amerika een overheersende positie innam als leverancier van verrijkt uranium - de brandstof voor kerncentrales èn kernwapens. Inmiddels is ook die amerikaanse monopoliepositie verleden tijd. De BRD heeft zich nl verzekerd van andere leveranciers van uraniumerts en is tevens in staat dit erts zelf te verrijken. Daardoor is de Bondsrepubliek momenteel niet alleen een grote kernmogendheid, maar ligt ook de produktie van kernwapens binnen haar bereik.

Om kernwapens te kunnen vervaardigen is het noodzakelijk dat een land beschikt over één van de volgende drie faciliteiten: het verrijken van uranium, het opwekken (chemies zuiveren) van kernbrandstof (het uranium en plutonium houdende afval van in bedrijf zijnde kernreaktoren) of het produceren van plutonium (dat in een speciale kernreaktor - de zgn snelle kweekreaktor - plaats vindt). De Bondsrepubliek beschikt binnenkort over alle genoemde mogelijkheden! Allereerst de uraniumverrijking, waarvoor de ultracentrifugemethode ontwikkeld is.
Aan het eind van de jaren 60 werd het duitse en nederlandse ultracentrifuge-onderzoek voltooid. Tesamen met Engeland sloten de BRD en Nederland nu een verdrag om dmv de ultracentrifugemethode uranium te verrijken ten behoeve van kernreaktoren. Hoewel het ultracentrifugeprojekt steeds gepresenteerd is als een onschuldige aangelegenheid, bedoeld om aan de amerikaanse hegemonie op dat gebied te ontsnappen, valt niet te loochenen dat er sprake is van een militaire ontwikkeling. Het is relatief eenvoudig om het tot 3 procent verrijkte uranium dat noodzakelijk is voor kernreaktoren verder te bewerken totdat de voor kernwapens benodigde graad van 90 procent is bereikt. Het lijkt dan ook weer niet toevallig dat de westduitse ultracentrifugefabriek in Almelo (dus op nederlandse bodem) is neergezet. Op die manier kon het verdrag van Parijs dat West-Duitsland verbiedt om op eigen grondgebied brandstof voor kernwapens te vervaardigen, ontdoken worden. Verder biedt de tripartite-overeenkomst van 1970 tussen Engeland, de BRD en Nederland geen waterdichte garantie dat de ultracentrifuge niet voor kernbewapening gebruikt zal worden. Allereerst kan het verdrag in 1980 door één der partners worden opgezegd. (In beginsel bestaat dus de kans dat de BRD na 1980 hoog verrijkt uranium gaat produceren). Ten tweede kan het in Almelo verrijkte uranium in een ander land verder verrijkt worden tot het geschikt is voor gebruik in kernwapens. Ook het verdrag dat de spreiding van kernwapens moet voorkomen (het Non-Proliferatie-Verdrag van 1968) biedt ontsnappingsklausules. Weliswaar heeft de BRD dit verdrag bekrachtigd, maar het NPV spreekt nergens over een verbod op de uitvoer van nukleaire technologie. De export van deze technologie door de BRD is dus volledig vrij en daar is dan ook gebruik van gemaakt. Het is bekend dat West-Duitsland op dit gebied overeenkomsten gesloten heeft met Zuid-Afrika en Brazilië, twee landen die het NPV niet hebben ondertekend, in ruil voor de leverantie van uraniumerts.

Wat betreft de zuivering van kernbrandstof heeft de Bondsrepubliek het plan om pal over de grens bij oost-Groningen een gigantiese opwerkingsfabriek te bouwen, waar het in de kernreaktoren gevormde plutonium verzameld kan worden. Dit plutonium (dat in tegenstelling tot uranium niet in de natuur voorkomt) zal volgens de BRD gebruikt worden als brandstof voor de snelle kweekreaktor, die op papier de eigenschap bezit méér plutonium te produceren dan te verbruiken.

Maar het kweken van plutonium kan uiteraard ook van nut zijn voor andere doeleinden! In ieder geval is over enige jaren de eerste snelle kweekreaktor bedrijfsklaar. Het is de welbekende SNR-300 in het westduitse plaatsje Kalkar. Ook bij het snelle kweekreaktor-projekt is Nederland vanaf de jaren 60 betrokken en dat laat nog eens zien, hoe zeer Duitslands greep naar kernwapens door Nederland is ondersteund.
Hans Ramaer.

POLITIEK & FILOSOFIE IN DUITSLAND

'Niet voordat de filosofen in de staten zullen heersen of de mensen, die nu koningen of machthebbers genoemd worden, zich met hart en ziel in voldoende mate op de filosofie zullen toeleggen, evenmin voordat staatsmacht en studiezin in één mens worden verenigd,... kunnen de staten, ja het hele mensdom van zijn ellende worden bevrijd...', aldus Plato in zijn boek over de staat, en er is nauwelijks enige beschouwing over de relatie filosofie-politiek die niet op de een of andere manier met deze woorden van Plato rekening houdt. Ook al was een filosoof ten tijde van Plato veel meer filosoof dan wat wij er nu onder verstaan (het is eerder een aanduiding voor een wijze, deskundige en wetenschapsman in het algemeen), toch heeft Plato's uitspraak later gefungeerd om filosofen tot maatschappelijk engegement èn politici tot filosofisch inzicht te stimuleren. Het tweede zal meestal pas lukken, wanneer in het eerste in voldoende mate is voorzien. We zullen ons er nu mee bezighouden, hoe het staat met het maatschappelijk engagement van de duitse filosofie, vooral in de geïnstitutionaliseerde vorm, d.w.z. aan de universiteiten.

De duitse geschiedenis van de filosofie valt natuurlijk niet geheel samen met die van de universitaire filosofie. Wel is het zo, dat vanaf het midden van de 18e eeuw het bedrijven van filosofie bij uitstek een universitaire aangelegenheid is geworden - men spreekt dan van 'schulphilosophie' tegenover de 'Weltphilosophie', die meer het filosoferen van de 'gewone man' betreft. Vóór de 18e eeuw lag dit bepaald anders: één der grootste duitse filosofen, Leibniz (1646-1716), was behalve filosoof en zeer veelzijdig geleerde, ook een aktief politikus: in dienst van een hertog ondernam hij belangrijke politieke missies naar Parijs; hij trachtte Lodewijk XIV tot een veldtocht naar Egypte te bewegen (met een plan dat later Napoleon onder ogen kwam); hij koos partij in de keuze van een poolse koning met een uitvoerig gedokumenteerd geschrift. Na Leibniz echter verengt de filosofie zich geheel tot een universitaire aktiviteit, die dan bovendien het kontakt met het aktuele maatschappelijke en politieke leven verliest. In teorie houdt men zich wel bezig met hoe de wereld is en zou moeten zijn, en stelt men fundamentele moraalregels etc. op, maar van invloed op de praktijk is geen sprake; men koestert zich in een zelfgekozen isolement. Tot verdediging van dit soort filosoferen moet nog wel gezegd worden, dat de verdeelde en autoritaire struktuur van Duitsland aan filosofen ook weinig kans bood zich daadwerkelijk ermee te bemoeien. Misschien kan gezegd worden, dat de franse revolutie van 1789 velen als het ware wakker heeft geschud. Ineens zag men dat het anders kon èn moest. Het was Fichte (1762-1814), die het isolement doorbrak: hij hanteerde de filosofie om mensen maatschappelijk bewust te maken, èn om maatschappelijke veranderingen te bewerken. Zelf aanvankelijk een geestdriftig aanhanger van de idealen van de franse revolutie, trachtte hij de gezapige sfeer van de universiteit

van Jena, waar hij hoogleraar was, te doorbreken - zonder sukses evenwel: hij joeg vooral godsdienstige instanties tegen zich in het harnas, zodat hij, als 'atheïst' gebrandmerkt, wel vertrekken moest. Ook zijn gevecht voor meer openheid in de traditionele, besloten studentenclubs mislukte. Zijn vertrek uit Jena betekende overigens het begin van een veel verstrekkender invloed: In Berlijn ging hij zeer druk bezochte openbare voordrachten houden over filosofiese en politieke kwesties. Het meest bekend en invloedrijk zijn de zgn. 'Reden an die deutsche Nation' geweest, waarin hij zijn politieke idealen van een verenigd Duitsland verdedigde en de bevrijding van de franse overheersing propageerde. Helaas heeft Fichte aan de in 1812 opgerichte Berlijnse universiteit (de nu in Oost-Berlijn gelegen Humboldt-Universität) slechts kort kunnen werken, omdat hij spoedig overleed. Berlijn bleef evenwel het centrum van filosofiese èn politieke aktiviteit. Enkele jaren later werd Hegel (1770-1831) de grote koryfee van de Berlijnse universiteit; hij doceerde er van 1818 tot zijn dood in 1831. De invloed, die van hem uitging was onvoorstelbaar groot; als filosoof bemoeide hij zich met alle levensterreinen, en met name ook met de maatschappelijk-politieke situatie. Wat men ook van Hegel kan zeggen ten aanzien van zijn politieke keuze (links, rechts of midden) - één zaak staat vast: hij trok zich niet in zijn ivoren toren terug, maar was volledig op de hoogte van het aktuele gebeuren in wetenschap en maatschappij en betrok dit alles in zijn filosofie. Merkwaardig blijft alleen de omstandigheid, dat Hegel wel tot politiek engagement stimuleerde, maar dit kennelijk zo verhuld en vaak duister deed, dat zijn aanhangers hem zowel links als rechts konden interpreteren.

INVLOED HEGEL

Achteraf gezien is er alle reden Hegels filosofie juist als startpunt van een progressieve politieke filosofie te beschouwen en niet als een verdediging van een autoritaire staatsvorm. Hiervoor zijn de volgende argumenten onder meer aan te voeren: 1) de pruisische staat, waarin Hegel leefde, was in die tijd in Duitsland de meest progressieve, wat wij ons nù moeilijk kunnen voorstellen, gezien het negatieve image dat 'pruisies' later in de 19e eeuw gekregen heeft; 2) wanneer men bekijkt van welke kant Hegels filosofie heftig aangevallen werd in de jaren na zijn dood, dan moet men konstateren, dat dit het felste van zeer konservatieve zijde gebeurde - daar werd Hegels filosofie als revolutionair, staatsgevaarlijk en joods (!) bestreden; 3) als Hegel gezegd heeft, dat het werkelijke redelijk en het redelijke werkelijk is, dan wordt dit vaak ten onrechte uitgelegd als een verdediging van de bestaande orde: die zou werkelijk en dus redelijk zijn. In feite heeft Hegel iets geheel anders bedoeld, en wel dat alleen datgene 'werkelijk' genoemd mag worden, wat aan redelijke maatstaven voldoet, en dat omgekeerd alles wat onredelijk is, niet reëel kan en mag zijn. Dit betekent een aanval op alle mogelijke onredelijke staats- en maatschappijvormen en is dus een revolutionaire uitspraak geworden. De openlijk revolutionaire leerlingen van Hegel kregen geen plaats aan de universiteiten - de situatie van voor Fichte keerde terug. Feuerbach en Bauer moesten hun universitaire karrière opgeven, beiden om hun aanvallen op de godsdienst, hoewel die wezenlijk ondergeschikt waren aan hun algemene revolutionaire opstelling! Marx, Engels, Stirner en vele anderen werkten überhaupt niet aan een universiteit en werden ook bepaald niet als filosofen beschouwd.
De officiële filosofie kwam en bleef in handen van rechts-georiën-

teerden - veel hegelianen, maar ook anderen. In Berlijn moest zelfs de nog bestaande 'verderflijke' invloed van Hegels filosofie tegengegaan worden - de koning benoemde er de filosoof Schelling, die zich steeds meer reaktionair opstelde, om die taak te vervullen (hetgeen overigens slecht lukte). In het algemeen bemoeiden de filosofen zich slechts in zeer algemene zin met politieke kwesties - niet met aktuele vragen, maar met beschouwingen over bijv. 'het wezen van de staat' e.d. Eigenlijk deed men meestal niet veel anders dan van de gegeven politieke situatie als theoretische basis uitgaan om die situatie in een algemener kader te plaatsen. Wezenlijke kritiek was er niet bij. Die kwam alleen van diegenen, die zich buiten de 'officiële filosofie' bevonden - in eerste instantie de kring van jong-hegelianen, waartoe de al genoemde linkse, progressieve leerlingen van Hegel behoorden. Daarnaast zouden we kunnen denken aan de dichter Heine, die scherpe kritiek leverde op de traditionele duitse filosofie, maar in Duitsland zelf weinig invloed had op dit punt. Wel invloedrijk, maar niet in eenduidige zin, was de filosoof Nietzsche, (1844-1900), eveneens een buitenstaander in de officiële filosofie. Evenals ten aanzien van Hegel vieren t.a.v. Nietzsche de misverstanden hoogtij - niet zozeer vanwege de duistere stijl (zoals bij Hegel) als wel vanwege de wisseling van gezichtspunt en de weigering van Nietzsche, zich op één standpunt vast te leggen. Ten aanzien van politieke vragen is hij meer negatief en polemiserend dan voorstander van een bepaald maatschappijbeeld. Waarom kon hij dan toch (overigens ten onrechte) als voorloper van het fascisme gezien worden? In de eerste plaats omdat men díe uitspraken van hem citeerde, waarin hij zich bijv. tegen joden, socialisten, demokraten, enz. keerde - dat hij zich evengoed tegen duitsers, antisemieten, liberalen, enz. richtte, vergat men dan gemakshalve. In de tweede plaats omdat hij opkwam voor het levensechte en sterke, en kennis en wetenschap daaraan ondergeschikt zag - hier konden nazi's konklusies trekken, die in hun dogmatisme en eenzijdigheid overigens geheel voor eigen rekening waren en zeker Nietzsche niet raakten. Al met al blijkt duidelijk, dat filosofie in de tweede helft van de negentiende eeuw geen invloed op de politiek heeft: òf de filosofie houdt zich er buiten òf de filosoof, als Nietzsche, heeft de stem van de roepende in de woestijn. De situatie wordt niet anders aan het einde van de negentiende eeuw, wanneer nieuwe stromingen als neokantianisme, fenomenologie, neohegelianisme, positivisme en later neopositivisme de universiteiten gaan beheersen. Werkelijk anders wordt het, wanneer neomarxisme en existentiefilosofie in de dertiger jaren van de 20e eeuw aan de universiteiten gaan optreden.

FRANKFURTER SCHULE

Grote invloed gaat uit van de Frankfurter Schule, al gaat het hier zeker niet om een puur filosofiese zaak. Het gaat hier om een groep maatschappij-onderzoekers van verschillende discipline, die verenigd waren rond het in 1923 in Frankfurt gestichte 'Institut für Sozialforschung' (= sociologisch instituut). Een van de voornaamste doelstellingen ervan was om niet zozeer de maatschappij te beschrijven en te verklaren als wel om uit de maatschappij-analyse richtlijnen te vinden voor een betere maatschappij. Om Horkheimer, de latere direkteur te citeren als hij uitlegt wat onder 'kritiese teorie', het standpunt van de Frankfurter Schule, moet worden verstaan; het 'is niet de een of andere onderzoekshypothese, die in het bestaande wetenschapsbedrijf zijn nut oplevert, maar een moment, onlosmakelijk verbonden met de historiese inspanning om een wereld te scheppen, die

voldoet aan de behoeften en krachten van de mensen'. De kritiese teorie 'richt zich nergens alleen maar op vergroting van kennis als zodanig, maar op de emancipatie van de mens uit verslavende omstandigheden'. Door Hitlers optreden heeft het instituut na 1933 geen rol meer kunnen spelen in Duitsland, totdat het lang na de tweede wereldoorlog weer heropgericht werd.
Vanuit de existentiefilosofie waren in die zelfde tijd verschillende invloeden in Duitsland werkzaam: hetzij dat de subjektieve beleving en ontplooiïng zo gestimuleerd werd, dat van maatschappelijk engagement helemaal geen sprake meer was - hetzij dat de oriëntering in de wereld en de omgevende situatie benadrukt werd, waardoor politieke bewustwording op de voorgrond kwam. De twee grote denkers van de existentiefilosofie, Jaspers (1883-1969) en Heidegger (1889-1976) hebben beiden vanuit hun filosofie op politiek vlak gewerkt. Jaspers schreef vrij teoreties en algemeen, maar toch zo duidelijk vóór demokratiese vrijheid, dat hem kort na de machtsovername door de nazi's een schrijfverbod opgelegd werd en daarna zijn professoraat werd ontnomen. Hij pleegde echter geen daadwerkelijk verzet en emigreerde evenmin. Pas nà de Hitlertijd ging hij in het naoorlogse Duitsland stelling nemen in aktuele politieke kwesties, bijv. in zijn verzet tegen de atoombom, tegen de remilitarisering van de Bondsrepubliek, en in zijn pleidooi voor de hereniging van Duitsland. Bij een zo scherp denker als Jaspers is illustratief voor de duitse situatie, dat hij voor 1933 eenvoudigweg het gevaar van het opkomende nazisme niet inzag, het volkomen onderschatte. De filosofieprofessor bleef weltfremd; pas ná 1945 werd Jaspers politiek veel bewuster, maar toen bleef hij een uitzondering onder de filosofen.
Geheel anders was het met Heidegger gesteld: doordat op een bepaald punt zijn filosofie enige overeenkomst met de nazi-ideologie vertoonde (t.a.v. het belang van de traditionale verbondenheid met bodem, met land en volk) meende hij zelf als de grote denker van het nazitijdperk te kunnen gaan optreden. In zijn rektoraatsrede van 1933 over de 'zelfhandhaving van de duitse universiteit' gaf hij hiervan een voorproefje door het werken aan de universiteit als 'Wissensdienst' aan het volk naast de 'Arbeitsdienst' en de 'Wehrdienst'

te stellen. Desondanks maakt Heidegger geen indruk op de nazi's, die hem geen gehoor gaven - hij trok zich teleurgesteld terug en heeft zich daarna nooit meer met politiek bemoeid. Ook Heideggers houding is exemplaries voor veel duitse filosofen (voorzover ze niet joods waren en noodgedwongen tot verzet en emigratie moesten overgaan): aanvankelijk wordt Hitler bejubeld, daarna legt men zich erbij neer. Een van de weinige daadwerkelijke verzetsmensen uit de kring der filosofieprofessoren was de Münchener hoogleraar Huber, Leibnizspecialist, die samen met studenten de verzetsgroep 'die weisse Rose' vormde, en gefusilleerd werd.
Na de tweede wereldoorlog moeten we natuurlijk onderscheid maken tussen de situatie, zoals die zich in de Bondsrepubliek en in de DDR ontwikkelde. Na het eerste onzekere begin, waarin de enkele filosofen, die gebleven waren en zich niet gekompromitteerd hadden hun kans kregen (Jaspers, Gadamer, Leisegang, e.a.) en vele anderen geleidelijk uit de emigratie terugkeerden (Adorno, Horkheimer, Bloch, e.a.), bleek, dat politiek engegement in de DDR zeer op prijs werd gesteld, maar uitsluitend in een bepaalde richting: Leisegang werd in Leipzig voor de tweede maal ontslagen, nu door de DDR autoriteiten (na 1933 door het Hitlerregime); Bloch besloot in 1961 in West Duitsland te blijven na een lange jaren durend moeizaam verblijf in Leipzig. Bloch demonstreert de onmogelijke positie van vele duitse politiek progressief georiënteerde filosofen; al kan men geen sympathie voor de Bondsrepubliek opbrengen, men moet er toch noodgedwongen leven, omdat het bestaan in de DDR volkomen onmogelijk wordt gemaakt, tenzij men zich geheel gelijkschakelt (zoals Blochs leerling Harich heeft gedaan). Zelfs de enkele kommunistiese filosofen in West-Duitsland, zoals Steigerwald blijven er, hoewel ze moord en brand schreeuwen over hun achterstelling en doen alsof ze vervolgd worden zoals in feite alleen in de DDR gebeurt. Ondanks enige repressie van bovenaf is het duidelijk, dat op een aantal plaatsen in de Bondsrepubliek het filosofies-krities denken ten aanzien van de politiek bloeit en dat hiervan bij tijd en wijlen ook zelfs grote invloed uitgaat. Te denken is daarbij vooral aan het werk van de naoorlogse Frankfurter Schule en aan de opzet van de in Berlijn nieuwgestichte 'Freie Universität'. In beide gevallen gaat het om het doorbreken van het isolement van wetenschap en filosofie ten opzichte van het maatschappelijk-politiek gebeuren. De paradoks van de Frankfurters en met name van Adorno was wel, dat men in een zo ontoegankelijk taalgebruik wilde populariseren, dat men eerder afstootte dan stimuleerde. Wie wèl slaagde in het politiseren van massa's was Marcuse. Zijn optreden in Berlijn in 1967 heeft enorm veel betekend voor de politieke bewustwording in Duitsland: hij liet er zien, hoe een andere maatschappij in principe mogelijk is, maar ook hoe deze door de huidige machthebbers onmogelijk wordt gemaakt. Helaas miste Habermas, na een aanvankelijk sukses, in Frankfurt de aansluiting bij de studenten! Overigens verzandde het gehele studentenprotest, dat als een van de voornaamste doelstellingen de politisering der universiteit had. De diskussies worden nu weer op akademies nivo gevoerd - ook waar over waardevrijheid en over technokratie wordt gediskussieerd, gebeurt dit weer geheel binnen de universitaire elite - ondanks alle goedbedoelde pogingen van het 'krities rationalisme' enerzijds (van Albert, Sczceszny, e.a.) of van de "kritiese teorie" (van Habermas, Schmidt, e.a.) anderzijds, moet men konstateren, dat opnieuw van enige invloed vanuit de filosofie op de politiek in Duitsland geen sprake is. Gezien alle politieke ontwikkelingen van de laatste tijd een benauwende zaak.
Wim van Dooren.

DE KONING VAN DUITSLAND HEET STRAUSS

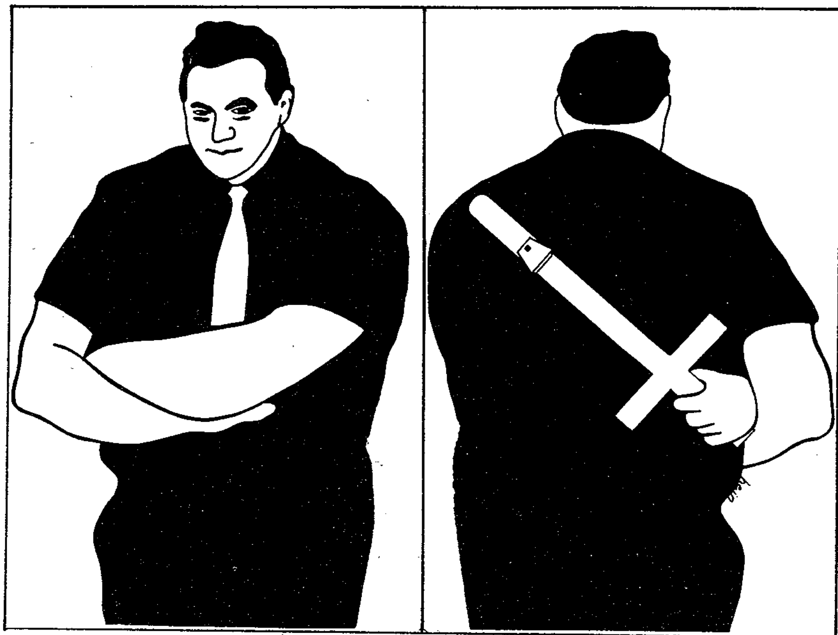
F.J. STRAUSS
In 1915 geboren in München.
Tijdens de tweede wereldoorlog eerste luitenant in de Wehrmacht.
In 1946 medeoprichter van de CSU, als door het militaire gezag het verbod op politieke partijen in Beieren wordt opgeheven.
In 1949 gekozen tot sekretaris-generaal van de CSU. In hetzelfde jaar voorzitter van de CSU-fraktie in het eerste nationale parlement.
In 1952 voorzitter van het kommitee voor militaire zaken. (Redt bondskanselier Adenhauer in een debat met de SPD over militaire aangelegenheden).
In 1953 minister zonder portefeuille in het tweede kabinet van Adenhauer.
In 1954 hoofd van het ministerie van atoomaangelegenheden.
In 1956 minister van defensie onder Adenhauer.
In 1961 herkozen als voorzitter van de CSU.
In 1962 moet hij aftreden als minister van defensie in verband met de "Spiegel" affaire. Hij behoudt zijn zetel in het parlement.
In 1966 minister van financiën (tot 1969).
In 1970:De 'Aktion Widerstand', voornamelijk gesteund door de CSU van Strauss en groepen zogenoemde 'Heimatsvertriebene' organiseert het rechtse verzet tegen Brandts politiek van ontspanning tegenover oost-europa. Ongekend felle agitatie.

De laatste verkiezingen in de BRD hebben weliswaar een meerderheid opgeleverd voor de SPD-FDP kombinatie, maar de stemmenwinst die de CDU/CSU behaalde, maakt van het duo Strauss en Kohl niet bepaald de grote verliezers van deze verkiezingskampagne. Het zou dan ook zeer naief zijn te denken dat wij voor het laatst hebben kunnen 'genieten' van de smeuige verkiezingskampagnes van F.J. Strauss. Terwijl meerdere naoorlogse politici om diverse redenen de politieke arena voortijdig moesten verlaten, bleef F.J. Strauss een niet weg te krijgen faktor in de westduitse politiek. Moeiteloos komt hij zijn schandalen te boven en na een periode van ogenschijnlijke rust hernieuwt hij zijn pogingen tot het verkrijgen van politieke macht. Dat zijn emotionele uitspraken en zijn politieke blunders een bondskanselierschap waarschijnlijk voorgoed onmogelijk gemaakt hebben, deert hem nauwelijks. Hij voelt zich de ervaren politikus die een bondskanselier met raad en daad moet bijstaan en aan wie hij zijn politieke wil kan opleggen. Tijdens deze laatste verkiezingskampagne heeft hij er geen geheim van gemaakt dat Kohl, indien deze bondskanselier zou worden, de lijn 'Strauss' zou moeten volgen. (1) Deze lijn is supernationalisties, zowel in het verleden als in tegenwoordige uitspraken. Over de opkomst van de NPD (2) en de opkomst van het studentenverzet wist hij in 1966 te melden: "Als het buitenland ons eindelijk toestaat te regeren als andere staten en ons niet voortdurend met 'Dreck bewirft', dan zouden er geen rechts-of links-radikalen in de BRD bestaan" (3).

In interviews legt hij voortdurend de nadruk op de noodzakelijkheid van een nieuw nationalisme (4),daar Duitsland geroepen zou zijn om in Europa de toon aan te geven. Om dit te verwezenlijken wilde Strauss in zijn funktie van minister van defensie een groot eigen leger en kernwapens in de vorm van lange afstandsraketten. De duitse regering echter stond achter de ideeën van J.F. Kennedy, die een konventioneel leger voorstond en tegen verdere verspreiding van kernwapens was. Ogenschijnlijk werkte Strauss mee aan de plannen van de regering, zoals Kennedy die voorstond, in het geheim echter werkte hij met enkele luchtmachtgeneraals aan de realisering van zijn eigen plannen. Het duitse weekblad "Der Spiegel" werd, dankzij de goede kontakten van een van haar medewerkers C. Ahler (5) bij het ministerie van defensie, op de hoogte gebracht van deze plannen. Der Spiegel publiceerde vele malen over deze zaak. Deze publikaties mondden uit in de beruchte "Spiegel-affaire", die leidde tot het aftreden van Strauss als minister van defensie.
Uit de grote hoeveelheid publikaties van 'Der Spiegel' over F.J. Strauss brengen we er een paar die betrekking hebben op de door Strauss gevoerde defensiepolitiek, in herinnering.

<u>a. Juni 1962 het artikel "Sterker dan 1939".</u>

Hierin beschuldigd Der Spiegel Strauss ervan dat hij het publiek misleid heeft, door de defensiestrategie van Kennedy te aksepteren. Volgens dit blad is Strauss nog steeds méér geinteresseerd in atoomwapens dan in een konventioneel leger. Om enig potentieel te hebben voor een onafhankelijk leger heeft Strauss plannen om <u>1e</u>. de F 104 G te veranderen zodat het mogelijk wordt om hiermee atoombommen af te leveren aan het adres van de USSR. <u>2e</u>. Sparen uit fondsen bedoeld voor de grondtroepen om hiermee later eventueel midden- en lange afstandsraketten te kopen of om het franse nukleaire programma te ondersteunen.

b. Oktober 1962 het artikel "Fallex-62".

Het artikel begint met een diskussie over de "Fallex-62" maneuvres en beschrijft de konsekwenties van een sowjetaanval op Duitsland. Der Spiegel laat zien dat door Strauss's politiek er te weinig mankracht overblijft om het duitse front te verdedigen. Het artikel gaat verder over het feit dat de Nato-top het duitse leger de laagst mogelijke kwalifikatie gegeven heeft. nl. "Voorwaardelijk geschikt voor verdediging". Het laatste deel van het artikel bestaat uit een interview met ambtenaren van het ministerie van defensie. Het laat zien dat Strauss's daden in tegenspraak zijn met de publieke stellingname van Strauss als onderschrijver van de Nato-strategie. Verder bleek dat er een kosten-raming gemaakt was voor de verschillende vormen die het duitse leger kon aannemen. Het merendeel van de generaals koos voor een leger van 580.000 man zonder raketten, kosten 20 biljoen DM. Strauss koos voor een leger van 500.000 man mét raketten; kosten ook 20 biljoen DM. Het artikel slaat in als een bom; Der Spiegel wordt beschuldigd van hoogverraad.

Op vrijdagavond 26 oktober 1962 wordt een inval gedaan bij Der Spiegel in Hamburg en in Bonn. De kantoren worden overhoop gehaald en grote hoeveelheden materiaal worden in beslag genomen. Redakteuren worden in hechtenis genomen en een klopjacht wordt ingezet naar R. Augstein, de uitgever van Der Spiegel. C. Ahler en zijn vrouw verblijven op dat moment in Spanje. Door persoonlijke bemiddeling van de heer Strauss bij de ambassade in Madrid wordt Ahler om 4 uur 's nachts aangehouden. Binnen korte tijd is het aantal arrestaties in verband met deze affaire opgelopen tot 12 man. Strauss ontkent iets te maken te hebben met deze arrestaties. Pas veel later geeft hij tijdens een ondervraging in het parlement, één en ander toe.

Het is onbegrijpelijk dat deze man 14 jaar later nog steeds in de politiek een zo belangrijke rol speelt. Zo zal hij ook de Lockheed-affaire wel weer te boven komen. De laatste verkiezingskampagne is door Strauss aangegrepen om de koude-oorlogssfeer opnieuw aan te wakkeren. De leus "Freiheit statt Socialismus" is een nieuwe versie van de propaganda van Goebels ("Freiheit statt Bolsjewismus"). Strauss ontleent zijn macht aan de nationalistiese gevoelens en angst voor veranderingen, die leven bij het konservatieve gedeelte van de duitse bevolking. Door deze gevoelens te bespelen hoopt hij - nog steeds - op de realisering van een sterk en onafhankelijk Duitsland, toonaangevend in Europa. Want sinds 1962 heeft Strauss wel zijn middelen, maar niet zijn doel veranderd.

Lenička Roozendaal.

NOTEN

(1). Der Spiegel nummer 38, 13 september 1976. (2). National Demokratische Partei. (3). Die Zeit, 18 november 1966. (4). Het nieuwe nationalisme mocht blijkbaar wel gevoerd worden door het oude nationalisme. Voortdurend pleitte Strauss voor het beëindigen van de processen tegen oorlogsmisdadigers, want het verleden moest worden vergeten, of met andere woorden over het verleden niets dan goeds: "Hoe ik persoonlijk over de verdiensten van de aan het front ingezette troepen van de waffen-SS denk zal U bekend zijn. Zij zijn vanzelfsprekend opgenomen in mijn achting voor de duitse soldaat in de laatste wereldoorlog. (Der vreiwillige 1958). (5). Ahler was voorlichtingsofficier van het ministerie van defensie voor de ambtsperiode van Strauss. Toen Strauss minister van defensie werd vroeg deze Ahler aan te blijven. Ahler weigerde en werd redakteur voor militaire zaken bij Der Spiegel.

BOEKEN

STILLE KRACHTEN, IMPERIALISME EN ONDERONTWIKKELING

I. Dat de NAVO als militaire 'verdedigingsorganisatie' zich het probleem van de luchtverontreiniging aantrekt en daarop een onderzoeksaktiviteit gaat richten is wellicht verheugend. Dat de OESO, een europese sociaal-ekonomiese klub, zich dergelijke problemen tot een aanhoudende zorg maakt, mag misschien verdienstelijk heten. (Waarom mislukt overigens het zogenaamde 'Rijnoverleg'?). Dat onze landelijke COBA, een organisatie die zich met de ontwikkeling van beleidsanalyse bezighoudt een kursus 'defensie programmabudgettering' opzet, mag ons mogelijk bevreemden. Maar als we vervolgens weten dat de mensen uit die verschillende klubs elkaar tevens tegenkomen tijdens Bilderbergkonferenties en op aktiviteiten door de 'Foundation Européenne de la Culture' georganiseerd, dan moet er een lichtje gaan branden. Treffen we eveneens prins Bernhard (ondermeer als voorzitter) veelvuldig in die kringen aan, dan doet dat de deur dicht: de stille krachten zijn aan het werk!

II. Over die kringen, personen, aktiviteiten gaat het boekje DE STILLE KRACHTEN, dat bewustzijn tracht te kweken omtrent samenhangen - zonder overigens een duidelijk analyties kader te geven, waarover zodadelijk meer -. Zo mag het opmerkelijk heten dat de middelgrote gemeente Dordrecht: a) een proeftuin is voor de Centrale Persoonsadministratie, b) dat daar dit jaar, met als richtlijn de normen van COBA, een beleidsanalyse wordt ontwikkeld (inplaats van het afhandelen van de gebruikelijke meerjarenbegroting), c) dat daar sinds kort een kersverse socioloog als participatie-ambtenaar is aangesteld; deze heeft zojuist een participatie-nota vervaardigd, waarin als uitgangspunt geformuleerd is dat het "politiek proces-systeem, dat wezenlijk op participatie wordt gericht, niet de struktuur van de formele demokratie zal aantasten" (inspraak als beheersmiddel), d) dat naar aanleiding van het aanvaarden van die nota een participatieverordening zal worden ontwikkeld.

Deze zaken zijn op zichzelf niet verontrustend. Maar âls ze het patroon aangeven van een insluitingsstrategie van de Arbeid door het Kapitaal, dan is hier iets ongehoord aan de gang. En dat is wat de auteurs van De Stille Krachten willen beweren.

III. Het is voorstelbaar dat de samenstellers van De Stille Krachten vanuit sociaal wetenschappelijke hoek het verwijt te horen kunnen krijgen, dat ze een samenzweringstheorie ontwikkelen. Zo'n theorie berust niet op 'waargenomen feiten', maar op 'vermoedens' over wat mensen zoal met elkaar kunnen bekokstoven. De vraag laat zich aan de auteurs stellen wât zij nu eigenlijk signaleren, en wât dit signalement ons leert. In het verlengde van dergelijke vragen moet ik opmerken het jammer te vinden, dat niet duidelijk in de opgespoorde relaties de systematiese 'greep van het kapitaal' op het maatschappelijk gebeuren aan de orde is gesteld. Nu hoeft daar niet lang over getreurd te worden waar er inmiddels bij de SUN/Nijmegen ondermeer IMPERIALISME EN ONDERONTWIKKELING is uitgekomen. Dit boekwerk bevat een aantal in het nederlands vertaalde artikelen van buitenlandse auteurs (S. Amin, T. Szentes, R. Marini e.a.) over imperialisme en uitbuiting van onderontwikkelde landen. De artikelen zijn in de volgende vier afdelingen gegroepeerd: geschiedenis, algemene theorie, ekonomie, klassenstruktuut. Uit deze bundel is ruimschoots het analyties materiaal te halen dat in De Stille Krachten ontbreekt.

IV. Los van de in III genoemde opmerkingen staat evenwel vast dat de repressie toeneemt en anti-socialistiese krachten hun macht bevestigen. Niemand kan nog twijfelen aan het bestaan van een 'Berufsverbot' in West-Duitsland, aan de totale verloedering die ruimte gaf voor wat zich als een 'Watergate schandaal' liet ontdekken, aan de gewelddadige omverwerping van de wettig gekozen sociaaldemokratiese regering Allende, waarvoor ongekende terreur in de plaats kwam, welke onder het mom van 'niet-inmenging in binnenlandse zaken' niet alleen getolereerd maar ook door het Kapitaal gesteund wordt. Al die dingen vonden en vinden plaats zonder de bewuste steun van de arbeidersmassa's. Toch vindt in verkiezingen juist met brede lagen uit de arbeidende klasse de legitimering van deze zaken plaats. Maar hoe ziet men toch steeds kans die legitimering zó te organiseren? Dat schijnt het 'geheim' te zijn van de stille krachten. Dat het niet om een geheim gaat wordt duidelijk in Imperialisme en onderontwikkeling. (Th.H.)
(De Stille Krachten; Futile-press, Rotterdam, postbus 812; prijs f 7.50 (inklusief portokosten); (Imperialisme en onderontwikkeling, S. Amin, T. Szentes, R. Marini e.a.; Sunschrift 104, Nijmegen; prijs f 14.--)

PARTICIPATIE EN DEMOKRATIE

Begin mei 1974 promoveerde Constance E. van der Maesen op een onderzoek naar de houding en mening van Amsterdammers m.b.t. de plaatselijke politieke struktuur. Het proefschrift was getiteld PARTICIPATIE EN DEMOKRATIE. Onder deze titel is het boek nu bij Van Gennep opnieuw verschenen.
Het boek laat zich lezen als een literatuurstudie over de pluralistiese visie van de demokratie. Tevens bevat het de verwerking van statistiese gegevens van een ruim opgezette enquête.

1) Voor het weergeven van de pluralistiese visie van de demokratie baseert Van der Maesen zich op de daarvoor aangewezen amerikaanse literatuur, met als belangrijkste verwijzing naar de op dit gebied gezaghebbende Robert Dahl. Bedoelde visie laat zich alsvolgt omschrijven. De politieke werkelijkheid doet zich voor als een konkurrentiestrijd om de gunst van de kiezers door verschillende, van elkaar onafhankelijk opererende politieke elites. De bedoeling van de strijd is het verwerven van macht om politieke besluiten te nemen. In deze visie wordt er vanuit gegaan dat telkens een koalitie van politieke elites het voor het zeggen heeft. Hierdoor is telkens sprake van een politiek evenwicht (ideologies verkocht onder 'spreiding van macht'). Dat dit pluralisme aan kritiek onderhevig is, blijkt uit de kritiese opmerkingen die Van der Maesen maakt.
Een van de kernen van de kritiek zit in de herformulering van het begrip demokratie. Aanvankelijk had demokratie betrekking op doeleinden en middelen. In de pluralistiese visie is demokratie tot een methode van besluitvorming zonder meer gereduceerd. Er heeft een accentverschuiving van doeleinden naar procedure regels plaatsgevonden. Materiële inhoud is tot formele procedure teruggebracht.
Een aangrijpingspunt voor de kritiek op de pluralistiese visie zit in de woorden 'herformulering' en 'reduktie' (terugbrengen tot, verschuiven van). De vraag laat zich immers stellen: wie zijn tengunste van wie bij machte deze herformulering, deze reduktie door te zetten? Die vraag wordt door de pluralisten niet beantwoord, of het moet een schijn-antwoord zijn. Zij zeggen dan dat het hen gaat om een 'realistiese' herformulering van de (demokratiese) theorie, waarbij aanpassing aan de werkelijkheid is gezocht. De werkelijkheid

is geen ding maar perceptie (hier: door geloofssystemen voorgevormd waarnemen). Het behoeft niet veel denkwerk om te doorzien dat de waarneming van 'de' werkelijkheid door een kapitalisties 'geloofssysteem' voorgevormd een ándere werkelijkheid oplevert dan door een socialisties 'geloofssysteem' voorgevormd. Om deze tweedeling maar eens te gebruiken. De pluralisten passen echter een truc toe. Door te beweren dat zij zich alleen met procedures ophouden, wekken zij de schijn dat zij uitsluitend met neutrale gegevens - en daarmee 'objektief', dus 'wetenschappelijk' - bezig zijn. Tegenover deze neutraliteit staat het feit, zo memoreert Van der Maessen, dat in de USA ongeveer 40 miljoen kiezers niet stemmen. Dit wordt in verband gebracht met het feit dat de keuze van de aangeboden alternatieven voor dat deel van de bevolking niet interessant is, welk deel geconcentreerd is in de lagere sociaal-ekonomiese lagen!
Van der Maesen heeft getracht de uitkomsten van amerikaanse onderzoekingen te vergelijken met wat zij d.m.v. haar onderzoek in Amsterdam vond. Zo trof zij een behoorlijke dosis 'politiek cynisme' aan. Bij politiek cynisme gaat het om het oordeel over politici, bijv. of zij 'ontvankelijk' zullen zijn voor eisen en wensen van de bevolking (29% van de ondervraagden was zeer cynies en 31% was tamelijk cynies). Zo dachten 47% van de ondervraagden dat gemeenteraadsleden zich voegden naar de wensen van 'grote ondernemingen' en 42% meenden dat zij zich lieten leiden door wat de 'regering' wilde.
Als gemeenteraadslid herken ik deze geluiden. Wanneer enerzijds opmerkingen of voorstellen maar even niet uitsluitend met de 'gemeente' te maken hebben, dan verwijst de voorzittende wethouder wel naar 'Den Haag'; anderzijds blijkt uit besloten kommissievergaderingen hoezeer grote ondernemingen een stempel kunnen drukken op de prijsvorming van water en elektriciteit en hoe weinig tegen miljeuverontreiniging op te treden valt (mede door een vaak konflikterend samenspel gemeente/rijksdiensten). Dit alles brengt mij op het andere woord in de titel van het boek van Van der Maesen.
2) In het kapitalistiese stelsel wordt een exklusief leiderschap aangehangen. Oud-minister Van Veen, nu voorzitter van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen, heeft het onlangs nog eens uitdrukkelijk herhaald: het is alleen de ondernemer die over de investeringen beslist. Dit Führerprinzip is, in pluralistiese termen vertaald, in de idee van de leidende elites terug te vinden. Waar voorheen participatie als een voorwaarde-zonder-welke geen demokratie kan bestaan werd gezien, wordt participatie in de pluralistiese visie als onnodig, soms zelfs als dysfunktioneel beschouwd. Het is niet meer het welzijn van het individu waarop de nadruk valt, maar het welzijn van het systeem als stabiele en efficiënte organisatie, aldus Van der Maesen.
Ook in staatsrechtelijke termen gesproken is een dergelijke verschuiving waar te nemen. In het speciale nummer over de staat van De Gids (no. 1/2,1976) merkt Ter Heide daar het volgende over op. Eerst maakt hij een tweedeling door te spreken over de konventionele- en de cybernetiese staatstheorie. De konventionele staatstheorie wordt onderverdeeld in een opvatting, waarin nog over het 'wezen' van de staat en een andere opvatting, waarin over de staat als systeem van sociale engineering (het beheersen, het besturen van maatschappelijke processen) wordt gesproken. Het doel dat wordt nagestreefd in beide opvattingen, waarvan de meeste juristen een van beide aanhangen, is RUST (status quo; handhaven van het bestaande). Sociale problemen zijn opgelost als de rust door de overheid is hersteld. Ter Heide: "De funktie van de staat en van de jurist die zich

met dit instituut identificeert, is de sociale mobiliteit en de aanpassing van devianten (mensen die van de geëikte patronen afwijken; th.h.) te bevorderen met dwang en drang. De funktie van de staat in de samenleving is naar betekenis voor het evenwicht van het systeem identiek met die van de klassieke dominee, zelfs ten dele met die van de mediese stand: allen kontroleren zij sociale deviatie uit een oogpunt van het systeembelang bij evenwicht en behoud".
In dit licht kan 'participatie', waarvan we eerst gezien hebben dat het in de pluralistiese visie als onnodig of zelfs dysfunktioneel wordt beschouwd, weer een nut verleend krijgen: kontrole van sociale deviatie (afwijking). Of anders gezegd, participatie kan dienen als konfliktsregulatie, als 'absorptie van ongenoegen'. Deze invalshoek om het begrip participatie te bekijken, zoals mede in de opvatting van de duitse rechtssocioloog Luhmann naar voren komt, wordt in het boek van Van der Maesen niet uitdrukkelijk aangetroffen, evenmin wordt de herkomst van het pluralistiese denken vermeld.
Röder en Weichelt besteden in hun boek ("Das Dilemma des Antikommunismus in der Staatsfrage"; Akademie-Verlag, Berlin, DDR, 1974) ruime aandacht aan de pluralistiese staatstheorieën, waarvan zij de herkomst schilderen. Het eerste kwart van deze eeuw is men in verschillende westerse landen theorieën over groepen aan het ontwikkelen, om vormen van organisaties te vinden waarin de klassenstrijd ondergebracht en daarmee vernietigd kan worden! De ontwikkeling van die theorieën hield verband met de revolutionaite strijd die zich vooral in Rusland afspeelde en tot een uiteindelijke overwinning leidde van de arbeiders (Russiese Revolutie). In het westen was men bevreesd dat de hier levende arbeiders er kracht uit zouden putten, dus moesten zij langs allerlei wegen gepaaid worden in allerlei samenwerkingsvormen ('korporatisme'). Deze groepen-opvattingen uit die begin periode van de 20ste eeuw, vat de russiese rechtstheoretikus Tumanow (in zijn "Kritik der bürgerlichen Rechtsideologie"; Pahl-Rugenstein, Köln, 1975 - een licentie-uitgave uit de DDR -) samen als 'het institutionalisme in het recht'. Het is op grond van dit 'institutionalisme' dat na de 2de W.O. opvattingen als 'spreiding van macht', 'pluralistiese demokratie' worden ontwikkeld, met als doel de aandacht van de arbeiders van de klassenstrijd af te wenden!
Een andere zaak die niet in het boek van Van der Maesen uitdrukkelijk aan bod komt is de opvatting van de reeds genoemde rechtssocioloog Luhmann. Dit dient niet als verwijt. Van der Maesen heeft duidelijk aangegeven waartoe zij zich zou beperken. Maar omdat ik meen dat er een verwantschap bestaat tussen zijn opvattingen en die welke Van der Maesen behandelt, is hetgoed ze even te noemen. Luhmann legt veel nadruk op 'procedures'. Laat mensen nu maar - in geleide banen - participeren, en ze kunnen wat stoom afblazen, hun frustraties kwijtraken, konflikten uitvechten (dit alles mag herkent worden in het 'absorptie van ongenoegen'). Zie vervolgens kans om dit alles in het voorveld van de politiek te laten afspelen zodat in latere instantie 'de' politiek zich over de uitkomst van het gevecht kan ontfermen (scheiding aanbrengen tussen maatschappelijke- en politieke verantwoordelijkheid!). Hier doen zich duidelijk de raakvlakken van allerhande pluralistiese en systeemtheoretiese visies voor: een verstandig 'bestuurder' (grote belangen groepen/politieke partijen/overheden) doet er goed aan om zaken als a-politieke, ingewikkelde techniese problemen voor te stellen, waarvoor een grote deskundigheid vereist is om ze op te lossen. Langs deze weg kunnen 'lastige' eisen in procedure - bijv. d.m.v. participatie - worden afgeweerd.

Van der Maesen noemt in dit verband de opvatting van Daalder, die een 'centristiese mythologie' konstateert. Centralisme en gedepolitiseerde deskundigheid, zo beweert Daalder, scheppen een onoverzichtelijke situatie, waarin zelfs experts het spoor veelal bijster raken. Een sterke centralisatie in de besluitvorming kan nu praktijk worden (een moderne vorm van het 'Führerprinzip' wordt hier zichtbaar). Het depolitiseren kan als een belangrijk ideologies element worden gezien van de pluralistiese visie. Depolitiseren wil zeggen: politieke zaken terugvoeren tot gekompliceerde, 'objektief gevestigde', principes van ekonomiese, juridiese of rekenkundige aard. Deze soort van redukties krijgen 'participanten' tijdens 'hearings' vaak te verwerken. Participatie die in het teken staat van de politieke rust, van de konfliktsbeheersing wordt dan ook omschreven in termen van procedureregels. Participatie wordt, aldus Beck die een studie over aktiegroepen schreef, teruggebracht tot een ingewikkeld technies probleem. Het gevolg is dat een hele bevolking wordt gedepolitiseerd en dat met een beroep op 'demokratiese spelregels' een bevolking monddood wordt gemaakt. De interpretatie van die regels is immers voorbehouden aan een politieke elite! De kontrole die dankzij demokratiese spelregels kan worden uitgeoefend, wordt zo niet langer dóór het volk, maar vóór het volk door de leden van die politieke elite uitgeoefend, konkludeert Van der Maesen in haar kritiek op de opvattingen van R. Dahl. De politieke elite kontroleert zichzelf, of zo men wil, groeperingen binnen die elite kontroleren elkaar.
3) Het voorgaande mag in ogen van sommigen misschien 'pure' theorie heten. In de gemeente Dordrecht wordt echter een konsept participatie-nota' besproken (welk 'gesprek' uiteindelijk tot een 'participatie-verordening' moet leiden), waarin het beeld weerspiegelt dat hierboven van de pluralistiese opvatting is geschetst
In die nota worden 3 uitgangspunten inzake participatie weergegeven. De eerste luidt, dat een politiek proces-systeem, dat wezenlijk op participatie is gericht, de struktuur van de formele demokratie niet zal aantasten. De formele demokratie heb ik elders in dit nummer omschreven als een sluitstuk van het kompromis tussen Kapitaal/Arbeid. Als participatie niet gericht mag zijn op het veranderen van dit kompromis, betekent dit dat de participatie tenminste dienst doet om de bestaande struktuur te handhaven. In ieder geval is via de aangeboden participatie-wijze niet de politieke struktuur van het bestaande vertegenwoordigingssysteem ter diskussie te stellen. Dit blijkt mede uit het tweede uitgangspunt: de burgerparticipatie vindt plaats tijdens beleidsvoorbereiding en -uitvoering, maar nooit in de beleidsvaststelling. Zo was het, zo blijft het.
Het derde uitgangspunt benadrukt dit centralistiese idee nog eens: de gezagsstruktuur blijft de zelfde; de machtsstruktuur wordt zoniet ingewikkelder, dan toch inzichtelijker.
Participatie is hiermee tot een technies probleem gemaakt, waarvoor nog regels (de participatie-verordening) opgesteld moeten worden. De zaken waarover geparticipeerd kan worden, zijn van hun politiek karakter (in theorie) ontdaan; politiek hoort immers thuis bij politieke partijen (en daarmee in de gemeenteraad, het parlement; handhaving van de bestaande struktuur). De problemen die d.m.v. participatie aan de orde kunnen komen, zijn daarmee tot a-politieke problemen bestempeld. Lastige opmerkingen kunnen een verwerking krijgen in een verwijzing naar de gemeenteraad, het parlement. Protestmotieven kunnen hiermee hun grondslag worden ontnomen. Dit zet de participant buitenspel. Dat was dan ook de bedoeling. De participatie-nota zegt daarover: "Een duidelijke formalisering van de rol

van de participant dient echter te voorkomen dat zijn macht verder strekt dan de positie, die het probleem waarom het gaat toestaat binnen de organisatie van de gemeentelijke overheid"

4) De pluralistiese visie blijkt opgebouwd uit elementen die in een kapitalisties maatschappijbeeld opgeld doen. De politieke arena doet zich als een markt voor, waar politieke partijen als producenten van politieke opinies met elkaar in een konkurrentiestrijd zijn gewikkeld. Langs deze weg wordt het westerse demokratiebegrip geassocieerd met het 'meerpartijenstelsel'. Een 'éénpartijstelsel' kan daarmee niet-demokraties worden genoemd. Het beroep op 'de' demokratie dient zich zodoende aan als het beroep om het kapitalisties stelsel te laten voortbestaan.
Schrijvers uit socialistiese landen, waar van een éénpartijstelsel sprake is, wijzen er op dat de 'diktatuur van het proletariaat' een hogere vorm van demokratie is dan de burgerlijke, pluralistiese vorm. Ik wil hier nader op ingaan.
Waar Marx en Engels ideeën hebben geopperd over 'diktatuur van het proletariaat' is het mogelijk te beweren dat er zich geen uitdrukkelijke kristallisatie van 'proletariaat' naar 'partij' heeft voorgedaan. De russiese wetenschapper Schachnasarow (in zijn "Die sozialistische Demokratie"; Staatsuitgeverij DDR, 1973) zegt dan ook dat Marx en Engels het principe van de leiding van de staat door de partij niet 'einfach' hebben doordacht. De leidende rol van de kommunistiese partij is 'einfach' een objektief element, een voorwaarde voor de beweging om tot kommunisme te geraken. Voor dit laatste wordt Lenin als de vervolmaker van de opvattingen van Marx en Engels gezien. De verbinding van 'socialistiese demokratie' met 'éénpartijstelsel' ligt nu voor de hand. In het éénpartijstelsel is de arbeidende klasse ondergebracht, die zich als de grootst mogelijke meerderheid van de bevolking voordoet. Daarmee kan de socialistiese demokratie als de meest optimale worden voorgesteld (niet: de 'zuivere' demokratie, die bestaat niet; verg. de oude diskussie tussen Lenin/Kautsky).
Schachnasarow herkent overigens wél de positieve momenten van het meerpartijenstelsel in de burgerlijke demokratie. Een van die momenten is het feit, dat de konkurrentie tussen partijen om de macht de mogelijkheid opent de openbare mening voor progressieve zaken te mobiliseren. Een ander moment is het feit dat er in de strijd een stroom aan informatie over sociale en andere problemen ontstaat, die maakt dat mensen van allerhande zaken op de hoogte kunnen zijn. En dit zijn natuurlijk heel belangrijke momenten!
Het is de vraag of met een éénpartijstelsel deze positieve momenten bereikt kunnen worden. Door zo'n vraagstelling stel ik mij bloot aan het verwijt er niet veel van begrepen te hebben. In socialistiese landen zijn problemen waarover het hier in kapitalistiese landen gaat a-typies. Vandaar natuurlijk dat in Polen nog recent arbeidersopstanden uitbraken ...
Voor procesbeheersing dissen we allen zo het ons passende gedachtenschema op. Wie diepgaander van een van die schemaas op de hoogte wil zijn (in uw gemeente zal ook nog wel eens een participatienota aan de orde worden gesteld), bestudere het niet moeilijk leesbare proefschrift van Van der Maesen, waarin mede een stukje recente (provo-) geschiedenis van Amsterdam 1965/66 voorkomt.
Thom Holterman.

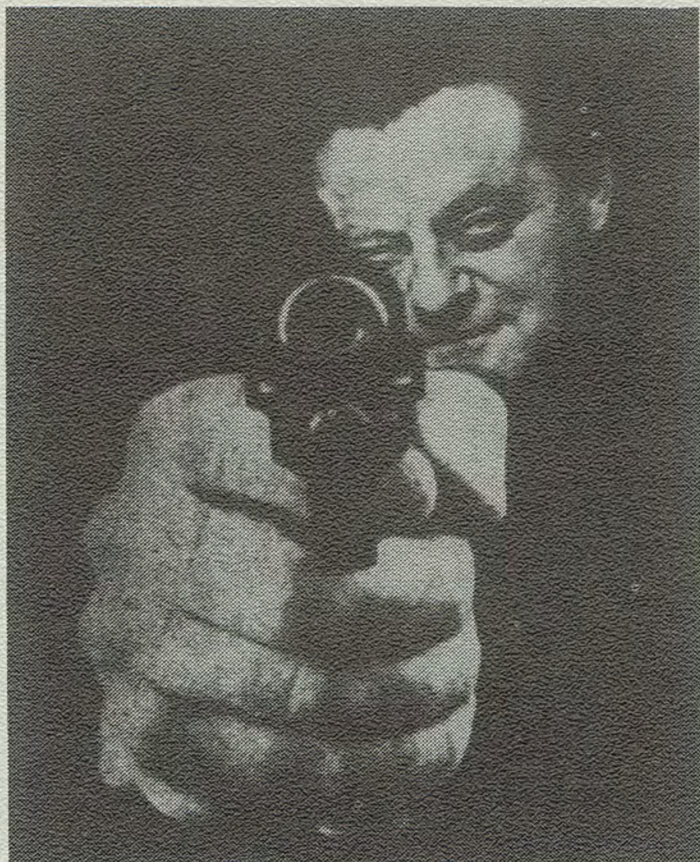
(Participatie en demokratie; door Constance E. van der Maesen (Van Gennep, Amsterdam, 1975); 265 pag.)

Pamflet

ONDERSTAANDE UITGAVEN KUNNEN WORDEN BESTELD DOOR STORTING VAN DE PRIJS (DIE INKLUSIEF VERZENDKOSTEN IS) OP GIRO 25 53 850 VAN STICHTING PAMFLET, GRONINGEN. De bestelnummers kunnen op de stortingskaart of postwissel worden vermeld. Toezending binnen twee weken na ontvangst der betaling, zolang de voorraad strekt; anders wordt het bedrag direkt geretoerneerd of bericht gestuurd. De met * gemerkte titels zijn slechts beperkt voorradig en kunnen na 15 december 1976 niet meer besteld worden. De met ** gemerkte titels verschijnen begin 1977, maar kunnen al besteld worden.

A-1 Anton Constandse GRONDSLAGEN VAN HET ANARCHISME 3e druk; 232 blz. ƒ 15
A-2 Anton Constandse ANARCHISME VAN DE DAAD 4e druk; 192 blz. ƒ 12,50
A-3 Anton Constandse MICHAEL BAKOENIN, RUSSIES REBEL (vie romancée) 2e druk; 280 blz. ƒ 15
B-1 Thom Holterman OVER ARBEIDERSSTRIJD EN ARBEIDERSKONTROLE; 28 blz. ƒ 2,50
B-2 Boudewijn Chorus **STAATSTERREUR IN DE BONDSREPUBLIEK (over de terechtstelling van Ulrike Meinhof/Holger Meins/Georg von Rauch e.a. revolutionairen); ong. 150 blz. ƒ 10
E-1 Anton Constandse **DE BONNOT-GROEP (sociale roman); ong. 135 blz. ƒ 7,50
K-1 Albert de Jong F. DOMELA NIEUWENHUIS (biografie) 2e druk; 88 blz. ƒ 5
M-1 Hans Ramaer *DANS OM HET NUKLEAIRE KALF (de atoomlobby) 2e druk; 135 blz. restpr. ƒ 7
N-1 Repressie & Verzet 6 *PRIVEE BEWAKINGSLEGERS IN OPMARS; 22 blz. ƒ 2,50
N-2 Repressie & Verzet 7 *EEN NIEUW FASCISME IN DE BRD; 22 blz. ƒ 2,50
P-1 Emma Goldman *ANARCHISM & OTHER ESSAYS; 275 blz. ƒ 15
P-2 Rudolf Rocker *ANARCHISM & ANARCHO-SYNDICALISM; 48 blz. ƒ 3
P-3 Alexander Berkman *ABC OF ANARCHISM; 86 blz. ƒ 5
P-4 Errico Malatesta *ANARCHY; 54 blz. ƒ 3
P-6 Nicolas Walter *ABOUT ANARCHISM; 38 blz. / id. Ned. vertaling Bas Moreel: P-6a *WAT IS EEN ANARCHIST? 48 blz. ƒ 2,50
P-7 Peter Kropotkin *ANARCHIE, FILOSOFIE & IDEAAL 2e druk; 40 blz. ƒ 2,75
P-8 Camillo Berneri *KROPOTKINS FEDERALIST IDEAS; 16 blz. ƒ 2,25
P-9 Peter Kropotkin *FIELDS, FACTORIES & WORKSHOPS TOMORROW; 205 blz. ƒ 17,50
P10 Peter Kropotkin *ETHIK: URSPRUNG & ENTWICKLUNG; 265 blz. ƒ 18,50
Q-1 Redaksie De As JAARABONNEMENT DE AS 6 nrs. van 32-48 blz. m.i.v. 1977 (nr. 25) ƒ 12 (In voorbereiding is een bloemlezing uit de eerste vier jaargangen; alle oude nummers zijn uitverkocht, behalve: Q-17 MISDAAD, STRAF & KLASSEJUSTITIE; 32 blz. ƒ 2,50 / Q-19 *ANTI MILITARISME; 32 blz. ƒ 2,50 / Q-20 ORANJE & DE MONARCHIE; 32 blz. ƒ 2,50 / Q-21 MICHAEL BAKOENIN; 48 blz. / Q-23 DUITSLAND ZONDER SOCIALISME; 32 blz. ƒ 2,50)
R-1 Michael Bakoenin GESAMMELTE WERKE; 3 delen 865 blz. ƒ 55
R-6 Peter Archinow HISTORY OF THE MACHNOVIST MOVEMENT; 284 blz. ƒ 15
R-8 Peter Archinow HET ORGANISATORIES PLATFORM VAN DE ANARCHISTEN; 48 blz. ƒ 5
S-2 Gordon Carr THE ANGRY BRIGADE (gewapende strijd in Engeland); 207 blz. + foto's ƒ 24
S-4 Komitees Gegen Folter *KAMPF GEGEN DIE VERNICHTUNGSHAFT (RAF); 282 blz. restpr. ƒ 5
S-6 Anoniem *SABOTAGEHANDBOEK; 100 blz. ƒ 7,50
S-7 RAF/Baader-Meinhof ONTWERP STADSGUERILLA; 4e druk 32 blz. ƒ 2,50
S-8 INTERVIEW MET DE RAF/Baader-Meinhof; 2e druk 32 blz. ƒ 2,50
S-9 WAT TE DOEN BIJ ARRESTATIE? instruksieboekje; 24 blz. ƒ 3
S12 INTERVIEW MET DE REVOLUTIONÄRE ZELLE (zelfkritiek van de stadsguerilla); 32 blz. ƒ 2,50
S13 Carlos Marighella MINIHANDBUCH DES STADTGUERILLEROS; 24 blz. ƒ 2
T-3 Manfred Ach *DARLEGUNGEN EINES ANARCHISTEN; 54 blz. ƒ 4
T-4 Camillo Berneri *KLASSENKRIEG IN SPANIEN; 62 blz. ƒ 4
T-5 Anoniem *IRLAND: ORGANISATION DER KLEINEN HORDEN (anarcho-visie); 54 blz. ƒ 4
W-1 Bertrand Russell *ROADS TO FREEDOM (socialism, anarchism & syndicalism); 143 blz. ƒ 5
W-2 George Jackson *GEFÄNGNISKAMPF (Duitse versie COMRADE GEORGE); 135 blz. restpr. ƒ 4
W-3 Redaksie De Vrije *RUSLAND 1917-1922 (uitschakeling van ondogmatiese groepen); 32 blz. ƒ 1
Y-1 Dolgoff/Bookchin *THE ANARCHIST COLLECTIVES; 200 blz. ƒ 13
Y-2 Gaston Leval *COLLECTIVES IN THE SPANISH REVOLUTION; 368 blz. ƒ 18
Y-3 Joel Spring *A PRIMER OF LIBERTARIAN EDUCATION; 157 blz. ƒ 15

Als u boeken bestelt bij Pamflet maakt u dan zomogelijk gebruik van de gelegenheid om wat extra's te storten ten behoeve van het STEUNFONDS DE AS. Uit de gelden van dit fonds, waarover in De As geregeld verantwoording (met initialen van de gever, of desgewenst N.N.) wordt afgelegd, kunnen we onderbetaalden, werklozen, werkstudenten en scholieren gehele of gedeeltelijke korting op het jaarabonnement geven. Ook kunnen we zo nu en dan proefnummers versturen (adressen kunt u bij ons opgeven) of een advertentie(tje) zetten, om De As een bredere verspreiding te geven.
Mochten er voorts abonnees zijn, die ruim in het geld zitten, dan houdt Pamflet zich aanbevolen voor een investeringslening (liefst renteloos) over termijn van een of meer jaren. De omlooptijd van geld bij een kleine uitgeverij als de onze is nu eenmaal langdurig. STEUN ONS ALS U KUNT!

DUITSLAND

De prijs van dit nummer is ƒ 2.--